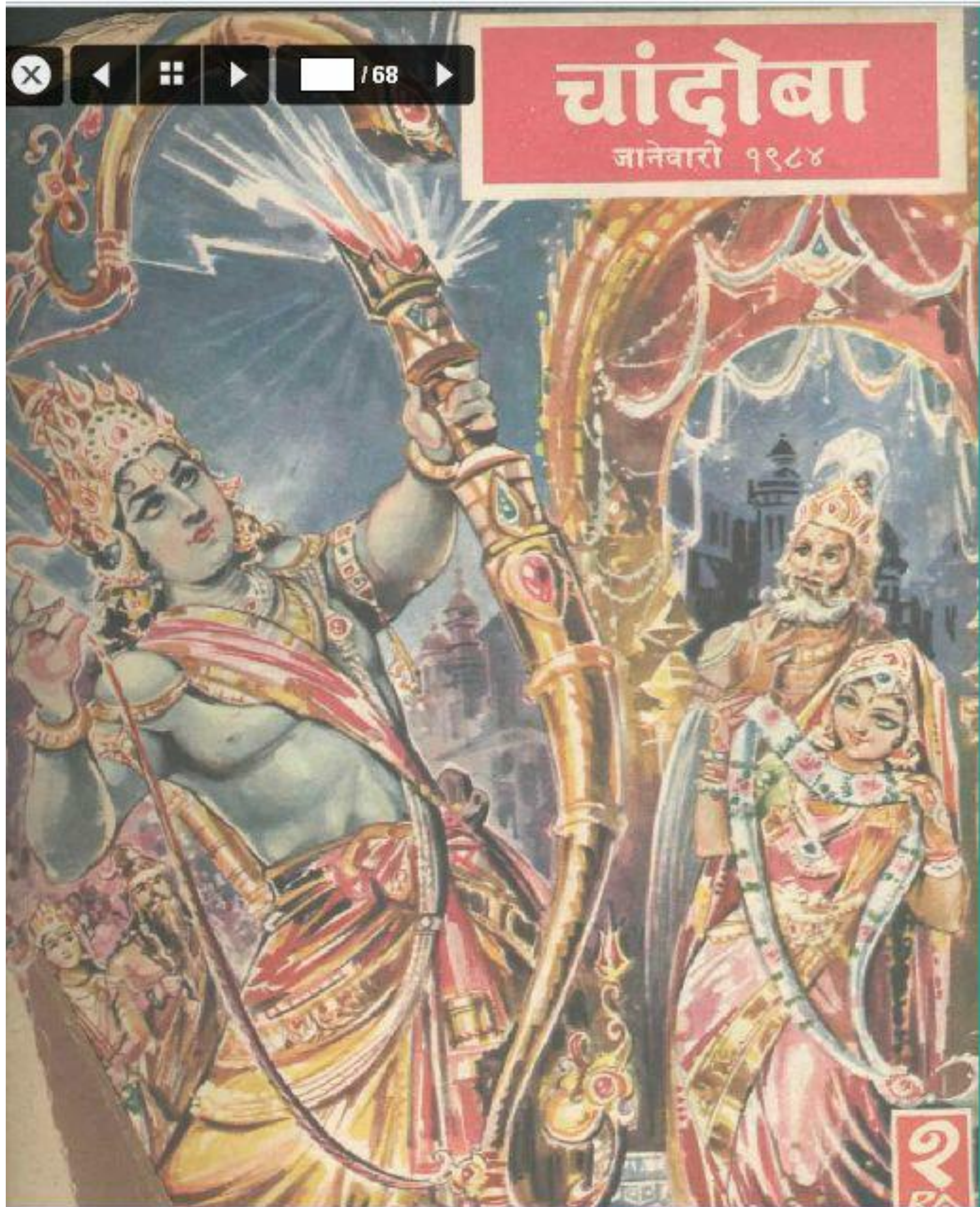

चांदोबा
जानेवारी १९८४
२

Fullscreen 127 6 / 68

मोफत!

कॅडबरिज 5 स्टार

तुमचा आवडता चॉकलेट बार

खास लेबल असलेल्या प्रत्येक ५०० ग्रॅमच्या बोर्नव्हिटा टिन अथवा रिफिल पॅकमध्ये

कॅडबरिज बोर्नव्हिटा

अपरूप हिरे

मणिभद्र नांवाचा एक व्यापारी देश देशांतरात व्यापार करीत शेवटी अवंती राज्यात येऊन पोंचला. तो हिऱ्यांचा व्यापारी होता. तो अवंती नगरी आला तेव्हां त्याच्या जवळ एकच एक उत्तम मूल्यवान हिरा उरला होता. बाकीचे हिरे सामान्य होते. तो मूल्यवान हिरा अपरूप होता, त्याची अंगठी घालणारा मोठा भाग्यवान होईल असे मणिभद्र सर्वांना सांगे.

अवंतीच्या राजाला ही बातमी कळली व त्याने मणिभद्राला बोलावून विचारले– "कायरे, तुझ्याकडे एक अपरूप हिरा आहे असे तू सांगतोस तर सर्वांत आधी तू मलाकां नाही तो दाखविलास? तू दहा जणांना तो दाखवीत फिरलास व माझ्याकडे आलासच नाही?

राजाने ते विचारल्यावर मणिभद्राचा चेहरा उतरला. कारण त्या पूर्वी एक तास त्याच्याकडे अवंतीच्या सेनापतीने निरोप पाठविला होता, आणि तो हिरा त्यालाच विकला पाहिजे असे धमकावले ही होते. परंतु त्याची इतकी मोठी किंमत सेनापती देऊ शकेल की नाही याची मणिभद्रला शंका होती.

मणिभद्र नम्रपणे राजाला म्हणाला– "महाराज! माझा जन्म अवंतीनगरीत झाला आणि येथेच मी लहानाचा मोठा झालो. काही वर्षांपूर्वी व्यापारानिमित्ते मी परदेशी गेलो आणि नुकताच स्वदेशी परतलो. आपल्या दर्शनास यावे असा विचार करून मी निघणार तेवढ्यांत आपला निरोप आला!"

अवंतीचा राजा ऐटीत आपल्या मिशांवर हात फिरवीत म्हणाला– "आमच्यासाठी तुझ्या जवळ जो अपरूप हिरा आहे, तो तू आणलास असशील!"

श्री स. ना. श्रीखंडे

Fullscreen 127 8 / 68

मणिभद्र प्रसंगावधान राखून म्हणाला– "मी तो हिरा नाही आणला. आपली आज्ञा मिळतांच घाईत आणायला विसरलो."

"तरमग घरी जाऊन तो हिरा घेऊन ये!" राजा म्हणाला.

मणिभद्र "वांचलो!" असे मनांत म्हणत राजाकडून निघाला. राजवाड्यांतून बाहेर पडला असेल नसेल समोर त्याला अवंती राज्याचे प्रधान भेटले. म्हणाले– "तू महाराजांना कसला हिरा देणार, मला माहीत नाही. तो अपरूप हिरा मलाच दिला पाहिजेस. नाहीस तर तू या राज्यात कसा राहतोस हे मी पाहीन!"

मणिभद्र काळजीत पडला. कारण सेनापती बल प्रयोग करून, राजा अधिकार पदांत आणि प्रधान आपले सर्व चातुर्य पणास लावून माझ्या जवळचा हिरा आपलासा करून घ्यायच्या प्रयत्नात आहेत. आपण या तिघांच्या कचाट्यातून स्वतःची सुटका कशी करून घ्यायची?

प्रधानाला काहीतरी समाधान होण्या-सारखे उत्तर देऊन मणिभद्र घरी गेला. नंतर एक आठवडाभर राजाला प्रधानाला किंवा सेनापतीला भेटलाच नाही.

आठव्या दिवशी राजाचा हेर त्याला धरून राजाकडे घेऊन गेला. राजा थोडा रागानेच व्यापाऱ्याला टाकून बोलला. मणिभद्रने काही न बोलतां मुकाट्याने एक अंगठी काढून दाखविली. त्या अंगठीत एक सुंदर हिरा बसविला होता.

एकच क्षणभर राजाच्या चेहऱ्यावर आनंदलहरी उमटली. दुसऱ्या क्षणाला त्याने आपले ओंठ घट्ट दाबून विचारले– "खरोखरच अपरूप हिरा आहे ना?"

मणिभद्रने होकारार्थी मान हलविली. राजाने त्याला काही तरी सामान्य इनाम देऊन निरोप दिला. व्यापारी घरी निघाला तेव्हां वाटेतच प्रधान त्याची वाट पहात असलेला दिसला.

होतों." असे म्हणत मणिभद्रने आपल्या खिशातून एक अंगठी काढून दाखविली.

त्या अंगठीत सुद्धा एक हिरा मढविलेला होता.

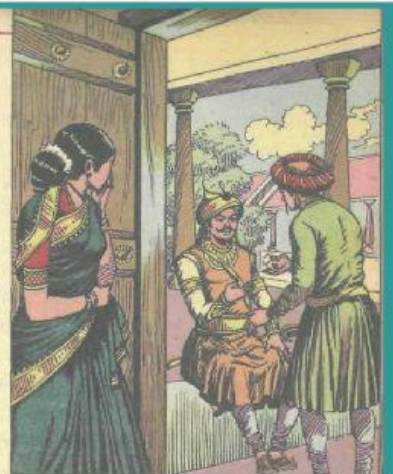
प्रधानाने अंगठीकडे सशंक होऊन पाहिले व म्हणाला–"अस्सल हिरा अंगठीत मढवून महाराजांना दिलास! हा हिरा कमी प्रतीचा दिसतो आहे, अपरूप हिरा तो हा नव्हे!"

मणिभद्र ते म्हणणे आवडते नाही अशी मुद्रा करून म्हणाला–"मालक, हाच तो अपरूप हिरा! पाहिजे तर कोण्या रत्न पारख्याला दाखवून विचारून पहा!"

ते ऐकून प्रधानाचा विश्वास बसला. अंगठी घेऊन व्यापाऱ्याला काही तरी इनाम देऊन पाठवून दिले.

मणिभद्र घरी गेल्यावर पाहातो तों सेनापती वाट पहात बसला होता. राजाला आणि प्रधानाला त्याने अंगठी दिली तशीच एक अंगठी मणिभद्रने सेनापतीला दिली.

अशातऱ्हेने तिघांच्या त्रासांतून तो वांचला परंतु मणिभद्रचा तो आनंद फार दिवस टिकला नाही. राजा, प्रधान व सेनापति एका ठिकाणी मेजवानी निमित्ते भेटले. त्यावेळी तिघे ही आपापली अंगठी घालून आले होते.

बोलतां बोलतां तिघांची दृष्टी अंगठ्यांवर गेली व कोणाच्या अंगठीतला हिरा अपरूप हिरा आहे या विषयी तर्कवितर्क सुरू झाले. तिघांनी मणिभद्रला बोलावून विचारले–

"काय रे, तुझ्याजवळ एकच एक हिरा होता ना? पण आम्हां तिघांना अपरूप हिऱ्याची म्हणून प्रत्येकाला हिऱ्याची अंगठी कशी दिलीस? या अंगठ्यांत अपरूप हिरा मढवलेली अंगठी कोणती?"

मणिभद्र पेंचात पडला. तरीपण तो लगेच स्वतःला सावरून म्हणाला– "महाराज, अधिकार, हुशारी आणि शक्ती अनुक्रमे असणाऱ्या आपणां तिघांशी धट्टा-

Fullscreen 127 10 /68

मस्करी करण्याचे साहस मी करीन का? तीन ही अंगठ्या अपरूप ह्िऱ्याच्याच आहेत!

"तू आहेस व्यापारी, तुझ्या बोलण्याचा काय विश्वास?" राजाने विचारले.

तेव्हां मणिभद्र म्हणाला–"राजधानी-तल्या कोणत्याही रत्नपारख्या कडून अंगठ-यांतल्या ह्िऱ्यांची पारख करून घ्यावी!"

दुसऱ्या दिवशी राजाने एका रत्नपारख-याला बोलाविले. त्याने अंगठ्यांतल्या ह्िऱ्यांची पारख करून ते कळल्यावर राजा, प्रधान व सेनापती तिघांच्या मनाचे समाधान झाले. रत्नपारखी तेथून निघाला आणि सरळ मणिभद्राच्या घरी गेला. त्यावेळी व्यापारी आपल्या बायकोसह कोठेंतरी जाण्याच्या तयारीत दिसला. सामानाची बांधाबांध करीत होता.

"तू सांगितलेले काम कोणत्याही प्रकारचे विघ्न येऊ दिल्याशिवाय पार करून आलो, मला तू एक अपरूप हिरा देईन म्हणाला होतास, त्याचे काय?" हंसत रत्नपारख्याने मणिभद्रला विचारले.

मणिभद्र त्याला एक अंगठी देत म्हणाला–"ही अपरूप ह्िऱ्याची मढवलेली अंगठी आहे! जव्हेरी व रत्नपारखी हे भाऊ-भाऊ असतात, नाही का? म्हणून तू मला जी मदत केलीस त्याबद्दल मी तुझा फार-फार आभारी आहे!"

अशा तऱ्हेने तू तो अपरूप हिरा स्वस्तांत कोणाच्याही हातात तू पडू दिला नाहीस व तो सुरक्षित आपल्या जवळ संभाळून ठेवलास तर! मग गाव सोडून जाण्याची गरज?" रत्नपारख्याने विचारले.

मणिभद्र दुःखी आवाजांत म्हणाला–"राजा, प्रधान, आणि सेनापती यांच्या कोपांतून मी कसा वांचलो हे मी आतांच आपल्या बायकोला सांगितले, राजाज्ञेचे पालन, करतांना त्याला मदत करणाऱ्या प्रधानाला व सेनापतीला आपल्या मालकाशी चढाओढ करायची सुचते. अशा राजाचे राज्य कधी न कधी संकटात सापडल्या शिवाय राहिले तरच आश्चर्य! म्हणून हे राज्यच मी सोडून जातो आहे!"

[७]

[पिंगळने पडक्या देवळाची पांच दारे एकामागून एक पार केली. प्रत्येक दारावर त्याला अडथळे आले. परंतु त्याने त्या दारांतील पिशाच्चांना एकामागून एक ठार केले. परंतु सहाव्या दारा जवळ पद्मपादचे मायावी रूप घेऊन एक राक्षस आला. त्याने त्याला फार त्रास दिला. त्याने पिंगळला देवळा बाहेर हवेत उडविले. त्यानंतर...]

पद्मपादला पाहिल्या बरोबर पिंगळला जिवांत जीव आल्यासारखे झाले. आतां आपल्याला प्राण-भय नाही हे ओळखले. इतक्यात पद्मपादने पिंगळला खाली पडू न देतां जमिनीवर पडू न देतां वरच्यावर दोन्ही हात पुढे करून उचलून धरले आणि जमिनीवर उभे केले.

"पिंगळ, काय झाले रे? तुला तसे फारसे लागले बिगले नाही ना?" पद्मपादने विचारले.

"लागलं बिगलं काय ते मागाहून पाहू या मी जिवंत आहे, हेच केवढे भाग्य माझे?" असे म्हणत पिंगळने मागे वळून देवळाकडे पाहिले. तो पहात होता तेंव्हांच आतांपर्यंत पूर्णपणे वाळून गेलेली नदी व नदीचे पात्र पुन्हां "भुस्स" म्हणून पाण्याने भरू लागले.

पद्मपाद पिंगळच्या खांद्यावर हात ठेवून म्हणाला–"पिंगळ, या खेपेस आपण

Fullscreen 127
12 / 68

हारलों रे! महामायिकाचे शिष्य नदी पाण्याने पुन्हा भरू लागले आहेत. देऊळ त्यात बुडून जाणार परंतु आपण ठरविलेल्या दिवशी नदीचे पाणीं अटवूं शकूं. प्रथम तुला जे काही अनुभवावे लागले ते प्रथम सांग."

पिंगळने पहिले दार ओलांडल्या पासून सहावे दार येईपर्यंत त्याला कोण-कोणत्या अडचणीनां तोंड द्यावे लागले व जे जे अनुभव आले व जेंजें घडले ते सर्व सांगितले.

"त्या सहाव्या दारावर इतके हुशार भूत असेल असे मला वाटलं नव्हतं. अकस्मात् तुझ्यासारखे रूप मला दिसले. 'थांब, थांब, तू कोण आहेस?' असे विचारणाऱ्याचा आवाजही अगदी तुझ्या सारखाच! एकच क्षणभर मी 'किंकर्तव्य-विमूढ' अवस्थेत राहालो. तेवढ्यात डोळ्यां-समोर डोळे दिपून गेल्यासारखी चकचकीत गदा मला दिसली. मी डोळे मिटून घेतले. माझ्या पाठीवर व डोक्यावर काजवे चमकूं लागतील एवढ्या मोठ्याने घाव पडू लागले. कोणीतरी बळकट हातांनी मला उचलून आकाशांत फेंकले. परंतु खाली आपटण्या–आधी तू अलगद मला वरच्यावर धरलेस आणि वांचविलेस" पिंगळ म्हणाला.

"अस्सं!" असे म्हणत पद्मपादने लाल डोळ्यांनी पाण्यात बुडत चाललेल्या देवळा कडे पाहिले. म्हणाला–"पिंगळ, महामायि-काचे शिष्य इतका नीच पणा करतील याची मला फल्पना ही नव्हती. तू चांगला ओळखत असूनही ते माझे रूप घेऊन तुला फसवूं शकले. त्या पूर्वी तुला भिववण्या-साठी उपयोगात आणलेल्या प्रत्येक दुष्ट शक्तीला तू जिंकले होतेस. ते पाहून मला फार आनंद झाला होता!" व तुझा चतुरपणा सुद्धा लक्षात आला.

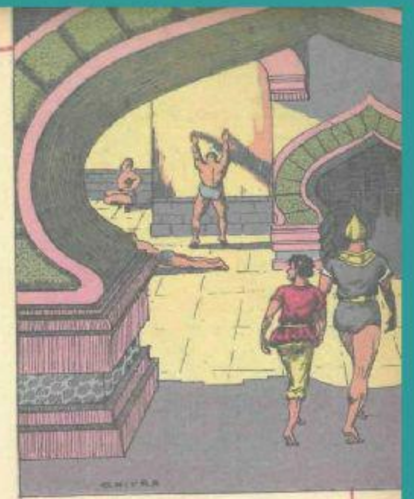
पिंगळ म्हणाला ते ऐकून पिंगळला फार आनंद झाला. त्याचा उत्साह द्विगुणित झाला. "बर आतां पुढं काय करायचे? देऊळ तर पुन्हां पाण्यात बुडू लागले आहे!" पिंगळ म्हणाला.

"आज आपण करण्यासारखं कांहींच नाही. आजपासून तीन दिवसांनी पुन्हां महामायिकाच्या समाधीत प्रवेश करू शकशील. तो पर्यंत आपण येथेच रहाव-याचे आहे. तोंपर्यंत आपल्याला विश्रंगळा म्हणून..." असे म्हणत पद्मपादने हातातली गदा हवेत फिरवीत काही तरी मंत्र म्हटला लगेच त्या निर्जन स्थानी एक उंच वसुंदर इमारत उभी राहली.

पिंगळ आश्चर्य चकित होऊन त्या इमारतीकडे पहात असतां पद्मपादने त्याचा हात धरला व त्याला त्या इमारतीकडे घेऊन गेला. ते दोघे त्या इमारतीच्या अंगणात इमारती जवळ पोंचे पर्यंत इमारतीचे दार उघडले गेले आणि दोन आजानु बाहू बाहेर आले आणि पद्मपाद व पिंगळला त्यांनी लवून नमस्कार केला.

पिंगळने त्यांच्याकडे आश्चर्य करीत विचारले–"पद्मपाद, हे कोणरे?"

"हे आपली तीन दिवस करमणूक करायला आलेले मायावी राक्षस आहेत. आपण येथे माशा मारीत बसणे शक्य नाही, होय ना? या पिशाच्च मल्लांना कुस्ती, लाठी काठी फिरविणे, तलवारी द्वंद्व वगैरे खेळ करायला लावून आपण आपले मनोरंजन करून घेऊं या." पद्मपाद म्हणाला.

पिंगळ व पद्मपाद त्या महालात गेले. ते एका दाराने एका मोठ्या दालनात शिरत असतां, पिंगळला तेथें अनेक पहेलवान दिसले. ते कसरत करीत होते, तो त्यांच्याकडे पहात म्हणाला–"हे सर्व मिळून आपल्याला काही अपाय तर करणार नाहीत ना?"

"तसं भिण्याचं मुळीच कारण नाहीरे, पिंगळ!" असे म्हणत पद्मपाद पुढे निघाला आणि त्याने त्याला समोर दिसलेल्या एका मल्लाला काही तरी हळूच सांगितले. ते तेथून लगेच निघून गेले.

Fullscreen 127 14 /68

पिंगळ व पद्मपाद त्या दालनात मोठ-मोठ्या रेशमी गाद्या गिर्द्या होत्या त्यांना टेकून बसले. काही वेळाने सोन्याच्या ताटांत निरनिराळ्या प्रकारची पक्वान्ने वाढून घेऊन काही अप्सरे सारख्या अती सुंदर स्त्रिया आल्या. त्यांना पाहतांच पिंगळ पद्मपादला म्हणाला–"या गंधर्व स्त्रिया आहेत का रे किंवा त्यांचे रूप घेऊन आलेल्या पिशाचिनी आहेत?" माझा फारच गोंधळ उडून गेला आहे मला सुचतच नाही.

पद्मपाद 'शू:' असे म्हणत पिंगळाला गप्प रहायला सांगून म्हणाला–"पिंगळा! इतक्या मोठ्याने बोलू नकोस. पिशाचिनींना काय वाटेल, कोण जाणे! आपली सेवा करायला आलेल्या पिशाचिनीच असल्या तरी आपण असे घाबरून चालणार नाही. ते बरोबर नाही. त्यांना हे तीन दिवस आपण गंधर्व स्त्रियाच मानून चालू या."

त्यानंतर पद्मपाद व पिंगळने जेवून घेतले. तितक्यात त्या दोघां आजानुबाहू मल्लांनी काही मल्ल पिशाचांना, योध्यांना तिकडे आणले. त्यांनी निरनिराळी रूपे धारण करून कुस्ती व खड्गयुद्ध करून पिंगळ व पद्मपादाची करमणूक केली.

अशा तऱ्हेने तीन दिवस निघून गेले. चवथ्या दिवशी पद्मपादने तो महाल व त्यात राहणारे मायारूप धारण करणारे मल्लांना व सुंदर स्त्रियांना आपल्या मंत्र-बलाने अदृश्य केले. या पूर्वी तो नदीच्या काठी समाधी घरून बसला होता तेथे आला. शांतपणे चहूकडे पाहिले.

पद्मपादने पाण्यात बुडालेल्या देवळाकडे बोट दाखविले व म्हणाला–"पिंगळा, आतां मी नदीचे पाणी अटवतो बरं का! या खेपेस तू महामायिकाच्या देवळात प्रवेश करते वेळी तू कोणत्या गोष्टी लक्षात ठेवल्या पाहिजेस ते पुन्हां सांगण्याची गरज नाही."

"पद्मपाद, ते सर्व तू आतां सांगण्याची गरज नाही. तेव्हां खाल्लेला मार आणि त्यामुळे अंगाला येत असलेल्या कळा अद्याप नाहींशा झालेल्या नाहीत. मी काही विसरलोच असेन तरी तुझ्या रूपात मला फसविले होते त्या महामायिकाची मुखाकृती मी विसरणार नाही. या खेपेस मी त्याचा शेवट केल्याशिवाय राहणार नाही." पिंगळ म्हणाला.

पद्मपादने मंत्राचा जप सुरू केला आणि काही वेळाने सर्व पाणी अटून गेले. पिंगळ निर्भयपणे सरळ देवळाच्या पहिल्या दारा-जवळ गेला आणि सापाने फडा काढल्या बरोबर त्यावर आपला हात ठेवला. तो सांप जागच्या जागी मरून पडला त्या पाठोपाठ कर्ण कठोर आवाजात प्रश्न ऐकू आला.

"माझे नाव पिंगळ, मी अवंती नगरीचा कोळी आहे." असे म्हणत पिंगळने दोन्ही दारे ढकलली. दारे सताड उघडली गेली. एक आजानुबाहू देहधारी काळा कभिन्न माणूस तलवार उपसून पुढे आला. तो पिंगळचा गळा धरायला गेला, पण पिंगळनेच त्याचा गळा धरला आणि तो आजानुबाहू राक्षस तत्काळ मरून जमिनीवर पडला. सर्व अगदी मागच्या खेपेस झाले होते तसेच झाले.

पिंगळ एका मागून एक पांच ही दारे पार करून गेला आणि सहाव्या दारा-जवळ आला तेव्हां दाराच्या बाजूला पिंगळची आई अश्रू ढाळीत अगदी दीन होऊन त्याला म्हणत असलेली दिसली–"पिंगळा! कशाला हे सर्व कष्ट सहन करतो आहेस रे? मागे फिर! तो पद्मपाद मला ठार करण्याच्या प्रयत्नात आहे!"

पिंगळ क्षणभर थक्क होऊन तिच्याकडे पहात राहिला. त्याला गेल्या खेपेस घडलेल्या सर्व गोष्टी आठवूं लागल्या. मागच्या खेपेस पद्मपादच्या रूपात दिसलेले पिशाच होते. तेच आतां आईचे रूप घेऊन

मला फसवायला आलेले असले पाहिजे! पिंगळला असें वाटले.

"दारातून बाजूला हो प्रथम! तू कोण आहेस हे मला माहीत आहे. माझ्या आईच्या रूपात आली असलीस तरी मला फसवू शकणार नाहीस!" असे म्हणत पिंगळने दाराच्या बाजूला असलेली एक तलवार उचलली आणि पुढे निघाला. ती पिशाचिनी मोठ्याने किंकाळी फोडून एकदम अदृश्य झाली.

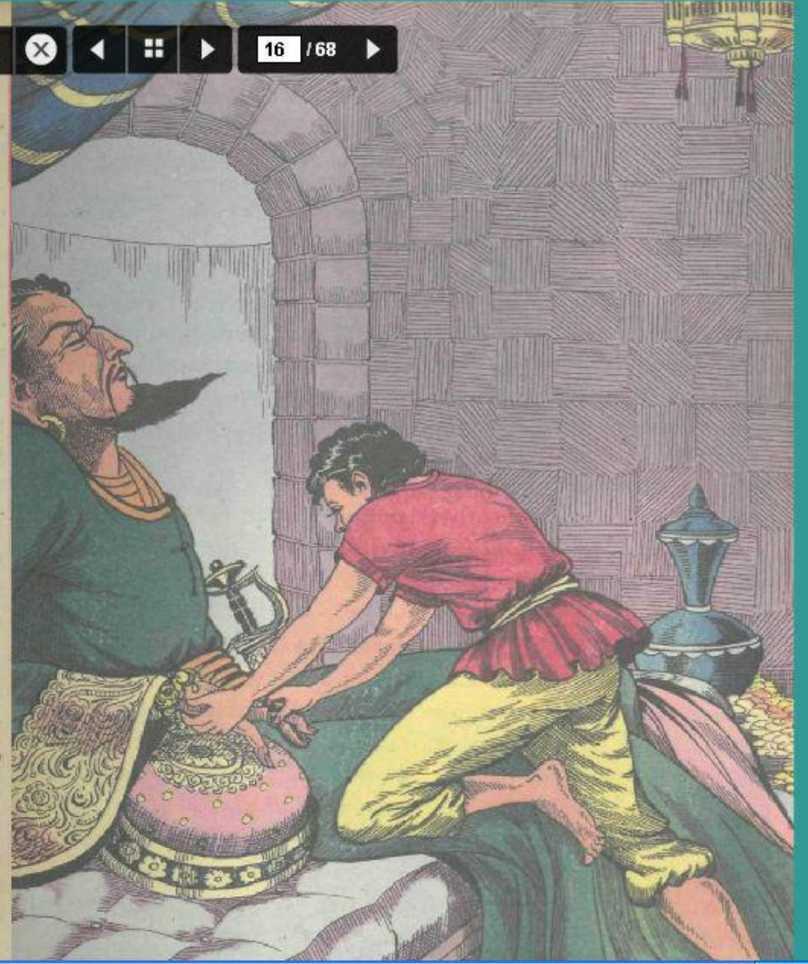
पिंगळ मोठ्याने हसला आणि तलवार फेंकून देऊन दार जोराने ढकलले आणि आत गेला, समोर रेशमी पडदे वाऱ्याने फडफड करीत असलेले दिसले. त्या

Fullscreen 127 16 / 68

पातळशा पडद्यां पाठीमागे एक उच्च आसन चकाकत असलेले दिसले.

पिंगळने रेशमी पडदा बाजूला सारला आणि आत गेला रत्नमाणिक्यांच्या कांतीत दैदीप्यमान होणाऱ्या सिंहासनावर महामायिक योगनिद्रेत असल्या सारखा डोळे मिटून बसला होता. पिंगळला क्षणभर असे वाटले की महामायिक जिवंतच आहे. तो श्वास घेण्या करितां छाती वर करून एकेक पाऊल पुढे टाकीत महामायिकाच्या अगदी जवळ जाऊन पोचला. त्याची दृष्टी महामायिकच्या उजव्या हाताच्या बोटांवर होती. पिंगळला एका बोटांत चकाकणारी अंगठी दिसली.

पिंगळ धीर करून पुढे गेला आणि त्याने महामायिकाच्या बोटातली अंगठी काढली. आता त्याला हव्या होत्या त्या आणखी दोन वस्तू! एक हिरे माणिक्याने मढवलेली मूठ असलेली तलवार. ती महामायिकाच्या कंबरेला अडकविलेली होती. त्याने ती महामायिकाच्या कंबरेतून काढून घेतली आणि आपल्या कंबरेला अडकविली. आतां उरला तो भूगोल मात्र! तो कुठे दिसतो कां. म्हणून पिंगळने चौफेर हिंडून पाहिले परंतु त्याला काही दिसला नाही नंतर तोपुढे गेला तेव्हां एक प्रकाश त्याच्या कडे येत असलेल दिसला.

Fullscreen 127 18 / 68

पिगळने एकदा चारी बाजूला नजर फिरवून पाहिले. त्याला एक बाजूला पायऱ्या दिसल्या. त्या पायऱ्यांच्या तळाला एका उंच चौकीवर गोल चंद्रा सारखा चकाकणारी एक गोल वस्तू दिसली. तोच भूगोल होता आणि चकाकत होता. पिगळ त्याच्या जवळ गेला आणि भूगोलात पाहिले. त्यात निरनिराळे देश त्यांची सरहद्द, त्या त्या देशात कामात गर्क असलेले त्या त्या देशाचे लोक पिगळला स्पष्ट पणे दिसले.

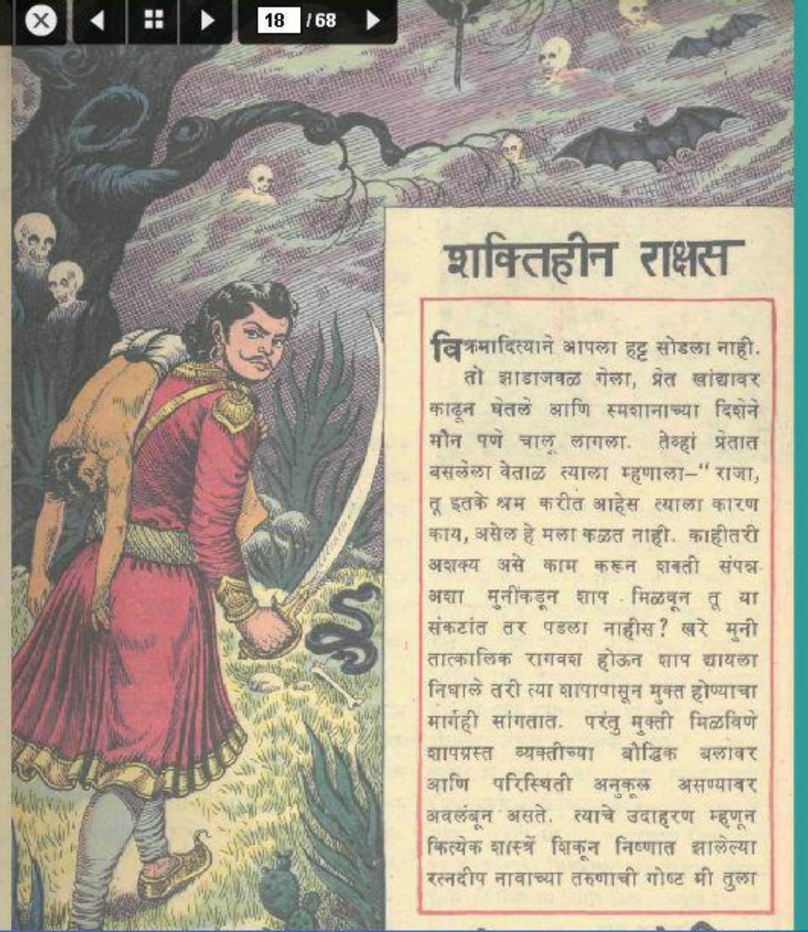
महामायिकाच्या समाधीतून त्याला मिळवायच्या होत्या त्या तीनही वस्तू पिगळला मिळाल्या होत्या. तो भूगोल खांद्यावर घेऊन अगदी शेवटी म्हणून महा-मायिकाला सिंहासनावर बसलेला पाहून बाहेर निघाला.

पिगळ महामायिकाच्या समाधीच्या खोलीतून बाहेर येणार इतक्यात कानाला गोड वाटणारे बारीक आवाजांत कोणी गात असल्याचा आवाज ऐकू आला– "शाबास पिगळ! तुझे धैर्य व साहस, हुशारीची आम्ही सर्वच प्रशंसा करतो." हे शब्द पिगळला ऐकू आले. तो आवाज महामायिकाचाच असावा असे वाटन पिगळने मागे वळून पाहिले. परंतु चेहऱ्यावर किंवा कोणत्याही अवयवांवर हालचाल झाल्याचे चिन्हही दिसले नाही.

पिगळ सर्व दारे ओलांडून बाहेर आल्याबरोबर पद्मपादने आनंद व उत्साहाने टाळ्या वाजविल्या व म्हणाला– "पिगळा, आपण यशस्वी झालो. आतां या जगात आपल्या बरोबरीचा कोणी उरला नाही." असे म्हणत पुढे धांवतच आला.

त्याच वेळी नदीच्या खोल डोहातून ज्वालामुखी फुटावा तसा मोठा आवाज ऐकू आला. त्याच वेळी ताड वृक्षा एवढी जाडजूड व उंच जलधारावर उडू लागली. पद्मपादनी पाहतांच दचकून एक पाऊल मागेउडी मारून गेला. (क्रमशः)

शक्तिहीन राक्षस

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही. तो झाडाजवळ गेला, प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि स्मशानाच्या दिशेने मौन पणे चालू लागला. तेव्हां प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला–"राजा, तू इतके श्रम करीत आहेस त्याला कारण काय, असेल हे मला कळत नाही. काहीतरी अशक्य असे काम करून शक्ती संपन्न अशा मुनींकडून शाप मिळवून तू या संकटांत तर पडला नाहीस? खरे मुनी तात्कालिक रागवश होऊन शाप द्यायला निघाले तरी त्या शापापासून मुक्त होण्याचा मार्गही सांगतात. परंतु मुक्ती मिळविणे शापग्रस्त व्यक्तीच्या बौद्धिक बलावर आणि परिस्थिती अनुकूल असण्यावर अवलंबून असते. त्याचे उदाहरण म्हणून कित्येक शास्त्रें शिकून निष्णात झालेल्या रत्नदीप नावाच्या तरुणाची गोष्ट मी तुला

Fullscreen 127 20 / 68

सांगतो. लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

रत्नदीप नावाच्या एका तरुण युवकाने सर्व शास्त्रांचे अध्ययन करून दक्षिणेकडील आपल्या गांवी जात असतां एका घनदाट अरण्यात एका मुनीला पाहिले. त्या मुनीला पाहतांच रत्नदीपच्या मनांत एक विचार आला. आपण काशीत अनेक गुरूंची सेवा करून व मेहनत करून जे ज्ञान संपादन केलें आहे त्यामुळे अशक्य अशी मंत्रशक्ती साध्य करू शकलों नाही. परंतु तशी मंत्रशक्ती तपश्चर्या करून प्राप्त करतां येईल. त्या साठी या मुनीची सेवा करणे आवश्यक आहे.

त्या मुनींकडे शिष्य असा कोणीच नव्हता. एका झाडाखाली एका झोपडीत ते मुनी रहात होते. शेजारच्या एका डोंगरी ओढ्यावर स्नान करून ते आपल्या झोपडीत परत येत असतां रत्नदीपने त्यांना साष्टांग प्रणिपात केला व उठून तो कोण वगैरे सांगितले व तो कोणत्या हेतूने त्यांच्याकडे आला होता ते सांगितले मुनी त्यांच्याकडे प्रेमादराने पहात हंसले.

त्या दिवसापासून रत्नदीप मुनीची सेवा करू लागला. सहा महीने लोटले या अवधीत मुनी रत्नदीपशी एका शब्दाने ही काही बोलले नाहीत, झोपडी समोरच्या एका झाडाखाली पद्मासन घालून समाधी धरून ते बसत असत, रत्नदीपन त्यांना दोन तीनदां तपोनिष्ठ होण्यास एखादा मंत्र सांगावा अशी विनंती केली. मुनी स्मित करून गप्प झाले.

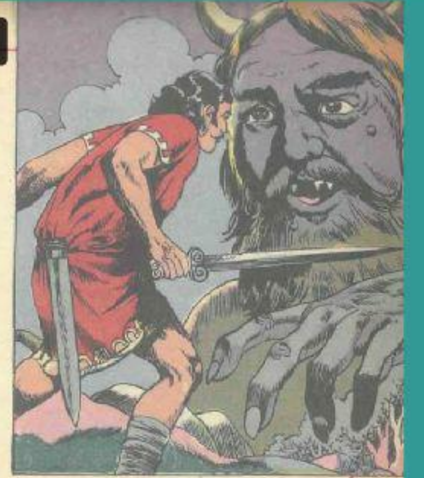
हळू-हळू रत्नदीपच्या मनांतील श्रद्धा भक्ति भावना कमी होऊ लागली. एवढेच नव्हे तर तो त्या मुनींचा द्वेष ही करू लागला. हा गृहस्थ कोणता तरी मोठा गुन्हा करून राजाच्या शिपायांची नजर चुकवून या दाट अरण्यात लपून तर बसला नसेल, असेंही रत्नदीपला वाटले.

एके दिवशी मुनी ध्यानमग्न होऊन बसले असतां रत्नदीपने त्यांचे खांदे धरून खूप जोराने हलविले व म्हणाला–"मी गेले सहा महिने तुझी सेवा करतो आहे, एकदां सुद्धां तू तोंड उघडून माझ्याशी बोलला नाहीस, आजपर्यंत तू आपल्या तप:शक्तीचा प्रताप मला दाखविला नाहीस. तू खरोखरचा मुनीच आहेसना?"

मुनीचे ध्यान भंग झाले. त्याने रागाने डोळे लाल करून रत्नदीपकडे पाहिले व म्हणाला–"अरे मूर्खा! माझी तप:शक्ती कशी आहे, हे तू आतांच पहा तर! तू केवळ स्वार्थ बुद्धीने तू माझ्याकडे येऊन राहिलास. ती गोष्ट मानवमात्रास नैसर्गिक अशीच आहे. त्या बद्दल मी तुला दोष देत नाही. परंतु आतां तू जसा वागलास ते राक्षस स्वभावा प्रमाणे होते. म्हणून तू यापुढे राक्षसच होशील. परंतु तुला राक्षसां सारखी शक्ती मात्र नसेल. त्या रूपात तू काही पुण्यकार्य केलेस तर तुला मानवरूप प्राप्त होईल."

दुसऱ्या क्षणाला रत्नदीप राक्षस झाला आणि त्या जंगलाच्या दुसऱ्या भागात जाऊन पडला.

एके दिवशी वीरसेन नावाची एक शूरवीर व्यक्ती देशाटन करीत त्या अरण्यमार्गाने जात असतां रत्नदीप राक्षस झाडावरून अकस्मात उडी मारून त्याच्या

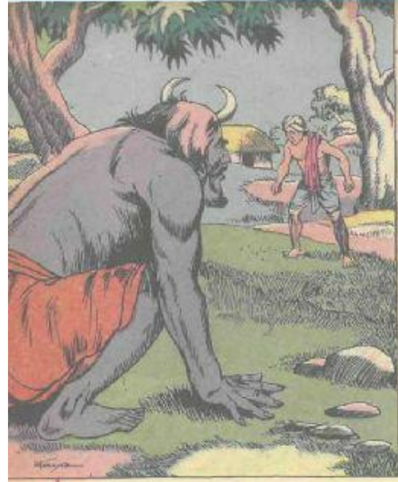

समोर उभा राहिला व म्हणाला–"कायपण हृष्ट पुष्ट माणूस आहे, माझें केवढे भाग्य!"

राक्षसाला पाहून वीरसेन थोडा देखील भ्याला नाही व तलवार उपसून म्हणाला–"तुझे तुकडे-तुकडे करून टाकतो. प्रथम त्या गोष्टीस तू तयार आहेसना?"

राक्षस हंसून म्हणाला–"तू माझ्या पायाच्या नखा एवढा सुद्धा नाहीस. पण तुझें साहस पाहून मात्र मी तुला शाबासकी देतो. मी डोळे मिटून पुन्हा उघडायच्या आत तू मला सांपडणार नाहीस इतका दूर तू निघून गेलास तर मी तुला सोडीन!"

Fullscreen 127 22 / 68

"तू मला जिवंत सोडायला तयार असलास तरी मी मात्र तुला जिवंत सोडणार नाही." या शब्दांत वीरसेनाने राक्षसालाच उलट दटाविले. ते उत्तर ऐकून राक्षसाचा सर्व ताठरपणा विरघळून गेला. तो म्हणाला– "तू माझ्या दरडावण्याला भिशील असे मला वाटले होते. मला राक्षसा सारखा मोठा आकार मात्र आहे, बाकी त्याच्या सारखी शक्ती मात्र माझ्यात् नाही. कोणी भित्रा मिळाला तर त्याला मारून आपले पोट भरेल या विचाराने मी ते बोललों."

"तुझा देह इतका मोठा आहे, पण तुझ्या अंगात शक्ती नाही असे म्हणतोस, हे कसे काय?" वीरसेनाने विचारले.

"कधी काळी मी मानवच होतो. एका मुनीच्या शापानें मला हे रूप प्राप्त झाले. माझ्या मुळे कोणत्याही मानवाचे नुकसान होऊ नये, म्हणून त्या मुनीने मला राक्षसाची शक्ती दिली नाही. तुझ्यां माहितीत कोणी भित्रा असेल तर सांग!" राक्षस म्हणाला.

"तुला या जगात भित्रे कधी आहेत असे वाटेल का?" वीरसेनाने विचारले.

"होय रे! मी या जंगलात कोणाला पाहिले तर ती व्यक्ती धैर्याने माझ्याशी बोलेल. मुनीने दिलेल्या शापाची गोष्ट त्यांना माहीत झाली की काय, कोणास ठाऊक?" राक्षस म्हणाला.

"तसं काही नाही. साहसी लोकच या अरण्यात पाऊल टाकतात. तुला भित्रे लोकच हवे असतील तर तुला मानव वस्तीतच गेले पाहिजे." वीरसेन म्हणाला.

राक्षसाने वीरसेनचे आभार मानून जंगल सोडले आणि एका गावी जाऊन राहू लागला. तेथे त्याला सोमू नावाचा एकजण भेटला. राक्षसाला पाहूनही तो थोडादेखील भ्याला नाही.

राक्षसाने आश्चर्यचकित होऊन त्याला विचारले–"मला पाहून तुला भीती वाटत नाही का?"

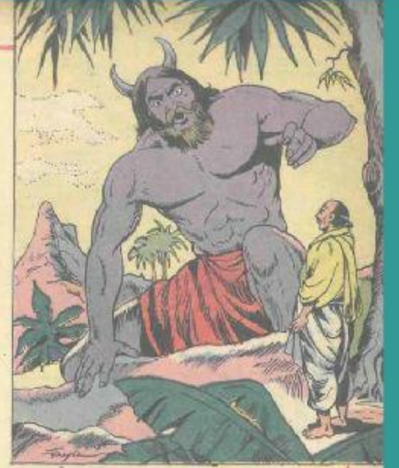
"मला मरणाची भीती नाही. मुळात मी काही खायला नाही म्हणून मरतो आहे!" सोमू रागाने म्हणाला.

"या गावात मरणाची भीती कोणास आहे सांग पाहू!" राक्षस म्हणाला.

"त्या भीमूला मरणाची भीती वाटते!" सोमू म्हणाला.

राक्षस लगेच त्या भीमूकडे गेला. परंतु भीमू सुद्धा राक्षसाला पाहून भ्याला नाही.

जिवंत राहण्याची अनेक औषधे दररोज खाऊन खंगत चाललो आहे. तू मला गिळून टाकलेस तर ही पीडा कायमची जाईल!" भीमू म्हणाला.

राक्षसाने विश्वास सोडला आणि विचारू लागला–"तू जिवंत रहावास, असा विचार करणारे, तुला माहीत असलेल्या लोकांत कोणी नाहीत काय?"

"माझा इलाज करणाऱ्या दीक्षितांना माझ्या जगण्यावर फार विश्वास आहे, असे मला वाटते. माझ्या जवळून त्यांनी खूप पैसे उकळले आहेत. पुढेही उकळतां यावेत यासाठी ते माझा आजार बरा होऊ देत नाहीत, असा मला संशय आहे." भीमू म्हणाला.

राक्षस दीक्षित नावाच्या वैद्याकडे गेला. राक्षसाला पाहून तेही मुळीच न भितां म्हणाले–"मला बायको म्हणजे पंचप्राण! तिच्यासाठीच मी मेहनत करून पैसे मिळवतो आहे. कालच ती सर्व पैसे घेऊन माहेरी निघून गेली. तेव्हां तू मला खाऊन आपली भूक भागव!"

राक्षस हताश झाल्यासारखा म्हणाला– "माझ्यात ती शक्ती नाही. कोणी भित्रा मला पाहून भ्याला तर त्याला खायचा विचार मी करीत आहे. मला मुक्त करण्यासाठी कोणी देवाची पूजा केली तर माझ्यामुळे देवाची पूजा झाली या पुण्यलाभाने तरी मला राक्षस रूपातून मुक्ती मिळेल. तेव्हां कोणी भित्रा मला मुक्त करण्यासाठी मिळत नाही."

"या गावात कमालीचा चिवकू म्हणून गोपू नावाचा एक प्रसिद्ध भित्रा आहे.

Fullscreen 127
24 / 68

त्याला जीवितावर फार प्रेम आहे!" राक्षस गोपूकडे गेला. गोपू राक्षसाला पाहून थरथर कापू लागला.

राक्षस त्याला म्हणाला–"माझ्या वतीने चार दिवस शंकराच्या देवळात जाऊन अभिषेक कर. मी तुला त्रास देणार नाही."

गोपू म्हणाला–"अभिषेक करावयाचा म्हणजे पैसे खर्च होणार ते मला शक्य नाही."

"तर मग मी तुला खाऊन टाकतो!" राक्षस म्हणाला.

"मला तू खाणारच असशील तर खा पण पैसे खर्च होता कामा नयेत!" गोपू

पैसे खर्च करावे लागणार म्हणतांच त्याला एकाएकी साहस आले.

"आपल्याला या राक्षस रूपांतून मुक्ती नाही तर!" असा विचार करीत राक्षस आणखी एका गावी जायला निघाला.

जातांना तो निघाला होता त्याच गावाच्या वेशी जवळ पोंचला असेल, तेथे राक्षसाला उत्साहाने गाणे म्हणत उड्या मारीत फिरत असलेला सोमू दिसला. राक्षसाने त्याला विचारले–"आतां मोठा आनंदाने नाचतो आहेस की?"

सोमू राक्षसाला पाहून थरथर कांपत म्हणाला–"मला काही करू नकोस, मला आणखी जगायचे आहे. भीमू मला त्याचे सर्व धन वैभव देतो, म्हणतोय. त्याने विचार त्याला फार दिवस जगणे शक्य नाही, तेव्हां माझ्या सारख्यावर उपकार करावे से वाटले. ही सर्व तुझी कृपा आहे!" असे म्हणत सोमूने हात जोडून नमस्कार केला.

हे सर्व कसे काय झाले हे कळावे म्हणून राक्षस भीमूच्या घरी गेला. त्याला पाहतांच पायांपासून डोक्यापर्यंत भीमूचे अंग हादरले.

"तुला सुद्धां जगण्याची इच्छा होऊ लागली आहे म्हणावयाची!" राक्षस

"तू त्या दीक्षिताला काय दिलस कोणास ठाऊक, पण त्याने थोड्या वेळापूर्वी घाईघाईने येऊन त्याने मला एक गोळी दिली. त्या गोळीने अर्धाअधिक त्रास कमी झाला मेहरबानी करून मला काही दिवस जगू दे!" भीमू म्हणाला.

राक्षस दीक्षितांकडे गेला. त्याला जगायची इच्छा झाली. भीमूला औषध देऊन परतल्यावर त्याची बायको परत आलेली दिसली. माहेरच्या वाटेने अर्धी वाट चालून गेल्यावर तिला पश्चात्ताप झाला, म्हणे. ती परतल्या नवऱ्याचे पायधरून क्षमा मागू लागली. त्यामुळे दीक्षितांना जिवंत राहण्याची इच्छा उत्पन्न झाली!

राक्षसाला आतां भितरे मिळाले. पण त्यांच्यांत झालेला बदल ज्यामुळे झाला त्यामुळे त्यांना काही करण्यास त्याचे मन मानेना. तेथून तो पुन्हा सोमूच्या घरी जावे व त्याच्याशी बोलावे असा विचार करून निघाला, पण क्षणार्धात त्याचे शरीर आकुंचन पावून पहिले रत्नदीपाचे रूप त्याला आले वेताळ येथवर कथा सांगून म्हणाला–"राजा, मुनीच्या शापाने राक्षस झालेला रत्नदीप कोणतेही पुण्यकार्य केल्या शिवाय कसाकाय राक्षस रूप घालवू शकला? याप्रश्नाचे उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस तर, तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्या पायांवर लोळू लागतील."

विक्रमादित्य म्हणाला-"राक्षसा कोणतेही पुण्यकार्य केले नाही, असे म्हणणे बरोबर नाही. त्याला वाटले असते तर जगण्याची इच्छा असलेल्या तिघांना त्याला खाऊन टाकतां आले असते. पण तसे त्याने केले नाही. किती पूजा अभिषेक केले असते तरी तिघां जिवंत माणसांना न खाणे हे पुण्यकार्य मोठे नाही का? त्या पुण्याचा परिणाम म्हणून त्याचे राक्षस रूप जाऊन त्याला मूलरूप प्राप्त झाले."

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग झाले, वेताळ प्रेतासह नाहीसा झाला आणि पुन्हां जाऊन झाडाला लोंबकळू लागला. (कल्पित)

Fullscreen 127 26 /68

कलेचा पुरस्कार

कलिंगपूरच्या जमिनदाराला कलाकार म्हटला की त्याला मुळीच आवडत नसे कोणी कवी आहे म्हटलं की त्याला तुरुंगात टाकावे असे तो म्हणे. कोणी उत्तम गाणे म्हणून दाखवितो, म्हटले की तो दोन्ही कानावर हात ठेवीत असे.

जमिनदाराची ही विचित्र वागणूक व स्वभाव पाहून इतर जमिनदारांमध्ये त्याचा मान कमी होईल की काय ही भीती त्याच्या दिवाणाला वाटे. असे असून ही एकदां जमिनदाराने "एका चांगल्या चित्रकाराला माझ्याकडे पाठवा!" असे आपल्या दिवाणाला सांगितले.

जमिनदारात हा बदल घडून आलेला पाहून दिवाणाला फार आनंद झाला व त्याने एका निष्णात चित्रकाराला जमिनदाराकडे पाठविले व म्हणाला–"जमिनदाराकडे जाणाऱ्या कलाकारात तूच पहिला! तू त्याच्याकडून कशी शाबासकी मिळवितोस, हे पाहूया!"

एका तासाने तो चित्रकार परत येऊन दिवाणाला, म्हणाला–"आपल्या जमिनदाराला कलेची आवड नाही म्हणणारे अगदी कमी समजूत असलेले आहेत, म्हणावयाचे त्यांनी एक तासभर बसून त्यांच्या पूर्वजांच्या कोळिष्टके आणि बुरशी लागलेल्या तसबिरी काढवून पुसविल्या. त्याबद्दल पारितोषिक म्हणून दिले-पुरे दहा रुपये!"

ते ऐकल्यावर दिवाणाच्या तोंडाबाहेर एक शब्दही पडला नाही. —श्री स. ना. साने

धर्मू कष्ट करी मजूर होता. दिवसभर मेहनत करून तो जो कमाई करून आणी त्यावर संसाराचे गाडे चालू होते.

त्याचा संसार म्हणजे सुदाम्याचा संसार होता. आपल्या गरीबीमुळे एवढा मोठा संसार चालविणे त्याला कठीण जात होते. त्या शिवाय चार मोठ्या मुली असल्यामुळे चार लहान मुलगे काम करू लागे पर्यंत थांबणे शक्य नव्हते, कारण मुलींचे वय लग्नाचे झाले होते.

मुलींची लग्ने करणे धर्मूच्या शक्ती बाहेर होते. तो कामावरून सायंकाळी घरी परत आला की त्याची बायको पार्वती मुलींच्या लग्नाची गोष्ट काढीत असे.

धर्मू बायकोकडे हताश नजरेने पाही, एवढेच त्याला शक्य होते.

त्याची लहान मुलं आपल्या मोठ्या बहिणींच्या लग्नासाठी चार पैसे मिळवायला व त्यासाठी लागणारे कष्ट करायला सिद्ध झाले. लहान मुलांकडे पाहून, त्यांना इतक्या लहान वयात कामाला लावणें धर्मूला मान्य नव्हते. त्याने त्यांना नको म्हटले, परंतु मुले ऐकेनात व बापाच्या बरोबर कामावर जायला तयार झाली.

धर्मूच्या परसातल्या कडुलिंबाच्या झाडावर गृहदेवता-पतिपत्नी रहात असत. त्यांच्यापैकी पुरुष बायकोला एके दिवशी म्हणाला–"आपण दोघं या घराच्या आणि त्यांच्या परसांतील झाडाच्या आश्रयाला राहातो आहों, नाही का? परंतु आपण इतक्या गरीब धर्मूला कोणत्याही प्रकारचे सहाय्य केले नाही. काही तरी मदत केली तर बरें होईल, होय ना?"

ते ऐकून बायकोला सुद्धां धर्मूची कीव आली व म्हणाली–"होय, काही तरी

Fullscreen 127 28 / 68

मदत करणे बरे होईल. यांचे कुटुंब किती दुर्दैवी आहे! यांचे भाग्य पालटले आणि यांना ही गरीबी भोगूं लागू नये. आपण कोणत्या प्रकारे यांना मदत करणे बरोबर होईल?"

"थोडेसे पैसे आणून आशा जागी टाकावे की धर्मूची त्यांवर नजर पडेल. ते मिळाले तर त्याचे कष्ट कमी होतील. कोणत्याही प्रकारची काळजी न करतां त्याला आपल्या मुलींची लग्ने करतां येतील." पुरुष देवता म्हणाला.

त्याच्या बायकोने होकार दिला. दोघांनी एके दिवशी रात्री धर्मूच्या परसांत विहिरी जवळ पैशांची एक पिशवी टाकली.

सकाळी उठतांच धर्मू परसात गेला तेव्हां त्याला ती पिशवी दिसली. त्याने पिशवीचे तोंड उघडून पाहिले. त्याचा डोळ्यांवर विश्वास होईना. डोळे फाडफाडून पाहू लागला. आनंदातीरेकाने मोठ्याने ओरडला. तो आवाज ऐकून घरांतली सर्व मंडळी धावत आली. सर्वांची नजर पैशाच्या पिशवीवर पडली.

सर्वात आधी धर्मूचा मोठा मुलगा, तो त्याच्या चौघांमुलींच्या पाठीवर झालेला मोठा होता–बापाला म्हणाला–"बाबा, आपण या पैशाच्या भांडवलावर मोठा व्यापार करूं या आपले दारिद्रय कायमचे जाईल."

धर्मूची मोठ्या मुलाच्या पाठीवर झालेली तीन मुले आपल्या मोठ्या भावाकडे रागाने पहात म्हणाली–"ते नाही चालायचे! आम्ही ते पैसे खर्च करून चांगले कपडे शिवून घेतो उरलेले पैसे खर्च करून शहरात जाऊन कोणत्या तरी गुरू कडे विद्याभ्यास करू."

मुलांनी असे म्हटल्यावर धर्मूची बायको ओरडली–"थांबा रे, जरा!" त्यांना रागावून ती पुढे म्हणाली–"मला कित्येक दिवसांपासून सोन्याचे दागिने करून घ्यावेसे वाटत होते. परंतु गरीबीमुळे आजपर्यंत ते शक्य झाले नाही. मी हे पैसे खर्च करून दागिने करविते."

धर्मू सर्वांना गप्प रहायला म्हणून हाताने खूण करून म्हणाला–"हे पैसे खर्च करून आपण एक चांगलेसे घर बांधूया नंतर थोडेसे शेत विकत घेऊ या. तेव्हां कोठे गावात आपल्याला मान वर करून हिंडतां फिरतां येईल. म्हणून मी सांगतो ते ऐका आणि या पैशावर कोणीही नजर ठेवू नका!"

धर्मूपासून थोड्या अंतरावर लग्नाचे वय झालेल्या चौघी मुली उभ्या होत्या. पण त्यांच्यापैकी एकही काही बोलली नाही. परंतु त्यांच्या मनांत, त्यांच्या लग्नाविषयीं कोणीच काही कसा बोलत नाही, ही गोष्ट सारखी येत होती.

कडुलिंबाच्या झाडावर बसून हे सर्व ऐकत असलेल्या गृहदेवतांना, धर्मूचे, त्याच्या बायकोचे आणि मुलांचे विचार ऐकून फारच आश्चर्य वाटले.

पुरुष बायकोला म्हणाला–"ऐकल्यासना यासर्वांच्या काय इच्छा आहेत त्या? आतांपर्यंत मुलींच्या लग्नाची गोष्ट कोणी काढली नाही. प्रत्येकाला आपली इच्छा पूर्ण करून घ्यायची गोष्ट तेवढी सुचते आहे. मुलींच्या सख्या आईला सुद्धा मुलींच्या लग्नाची गोष्ट आठवली नाही. ती आपली जबाबदारी विसरली. तिला दागिन्यांचा मोह आहे. याला लोकरीत म्हणायचे की काय हेच कळत नाही!"

गृहदेवतातली बाई फार काळजींत पडली. ती म्हणाली–"होय, हा सर्व

पैशाचा मोह आहे पैसा नव्हता तोंपर्यंत सर्वांची एक वाच्यता होती. कोणालाही स्वतःचा स्वार्थ असा नव्हता. सर्वांना मुलींचे लग्न कसें होईल याचीच चिंता होती. पैसा समोर येताच ती गोष्ट विसरून सर्व आपापली इच्छा पुरी कशी होईल, याच स्वार्थाला बळी पडले. तर मग एक गंमत करूया!"

मध्यंतरी धर्मू, त्याची बायको व मुलगे, आपापली इच्छा पूर्ण व्हावी या साठी भांडत होते.

परंतु पिशवीतील सर्व नाणी बदलून दगडाची झाली. तीं पाहून सर्वांची तोंडे फिक्की पडली व सर्व एक दुसऱ्यांचा चेहरा पाहू लागली.

धर्मूची बायको हंबरडा फोडून म्हणाली– "आपण पैसे पाहून मोहात पडलो, परंतु हे सर्व दगडाचे पैसे आहेत. मंत्रातंत्रांची माहिती असलेल्या कोणीतरी आपल्याला अशा तऱ्हेने फसवून खेळ केला आहे!"

सर्वांनी निराश होऊन माना खाली घातल्या. प्रथम धर्मूची बायको स्वतःला आवरून म्हणाली–"आपण सर्व हे खरे पैसे समजून यांच्या करितां परस्परांशी भांडलो व आपला हट्ट धरून बसलो समोर लग्नाचे वय झालेल्या मुली आहेत. आपल्यापैकी एकालाही त्यांची आठवण झाली नाही!"

धर्मू आपली खाली झालेली मानवर करू शकला नाही. म्हणाला–"ती गोष्टच पार विसरलों!"

मुलगे लाजेने आईला म्हणाले–"काय वाटेल तितकी मेहनत् करून आम्ही पैसे मिळवू व आपल्या बहिणींचा विवाह किती लवकर करता येईल हे पाहूं! आतांपर्यंत भांडलो ते विसरू या!"

कडुलिंबाच्या झाडावरून गृहदेवता हे सर्व पहात व ऐकत होते. धर्मूच्या कुटुंबात पैशामुळे जे भांडण उपजले होते ते नाहीसे होऊन सर्वांत एक वाच्यता आली, या बद्दल गृहदेवतांना आनंद झाला.

धोक्याची सूचना

ब्रह्मदत्त काशीयेथे राज्य करीत असतां वारणासी येथे सेनक नांवाचा एक साधू रहात असे. बोधिसत्वांनी अनेक अवतार धारण केले, त्यांत या साधूच्या रूपे एक अवतार धारण केला होता. व तेथे रहात होता.

त्याच समयी शहराच्या जवळपासच्या एका गावी भिक्षा मागून आपला उदर-निर्वाह चालविणारा एक ब्राह्मण होता. तो शेजारच्या गांवांत भिक्षा मागून एका जंगलाच्या वाटेने आपल्या गावी परत येत होता. तेव्हां त्याला कोणी असे म्हटलेले ऐकू आले–"अरे, ब्राह्मणा, आज तू घरी गेला नाहीस तर तुला नक्की मरण येईल. तू घरी गेलास तर-तर तुझ्या बायकोचे मरण निश्चित समज!"

ब्राह्मण ती वाणी ऐकून चारी बाजूला पाहू लागला. परंतु कोणी दिसला नाही. ती विचित्र सूचना देणारे कोणी भूत किंवा यक्षतर नाहीं, अशी शंका त्याच्या मनात आली. व तो गर्भगळीत होऊन खाली बसला.

घाबरून जाऊन तो ब्राह्मण जितके लवकर जमेल, तेवढे लवकर घरी पोंचावे म्हणून ठरवून निघाला. तसे केले तर आपली बायको मरेल आणि जंगलातच राहलों तर आपणाला मरण येईल त्या शंकेने तो किंकर्त्तव्यविमूढ परिस्थितीत तो जागच्या जागी उभा राहिला. काय करावे न समजून काळजीत पडला.

ब्राह्मण त्या संकटमय परिस्थितीत जंगल पार करून शहरांतल्या एका रस्त्याने चालत असतां बोधिसत्व सेनक हे एका जागी पुष्कळ लोकांना धर्मबोध करीत असलेले दिसले. ते एका उंच स्थानी बसून बोलत होते आणि लोक चारी बाजूला

जमिनीवर बसून बोधिसत्व सांगत होते ते श्रद्धा भक्तिपूर्वक ऐकत होते.

तो दुर्दैवी ब्राह्मणतिकडे गेला व लोकांच्या मागे उभा राहिला. प्राणभीतीनें बोधिसत्व सांगत होते ते तो श्रद्धापूर्वक ऐकत नसूनही त्यांना पाहून निश्चेष्ट उभा होता.

काही वेळाने बोधिसत्वांनी आपले भाषण संपवितांच सर्व लोकांनी टाळ्या वाजविल्या. मात्र ब्राह्मण जागच्या जागी हालल्या डुलल्या शिवाय दगडाच्या मूर्ती-सारखा उभा होता.

बोधिसत्वांनी आपल्या उच्च आसना-वरून त्या ब्राह्मणाला पाहिले आणि त्याला आपल्या जवळ यायला हाताने खुणावले.

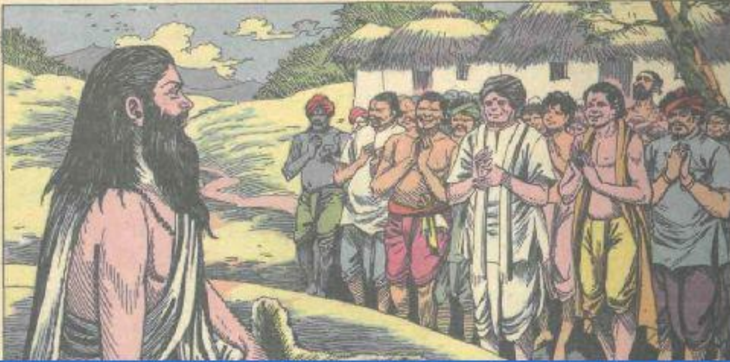
ब्राह्मणाने जवळ जाऊन मान खाली घालून बोधिसत्वांना नमस्कार केला.

बोधिसत्वांनी त्याला विचारले–"असे कोणते संकट तुझ्यावर येऊन पडले आहे?" की तू इतक्या काळजीत मग्न आहेस.

ब्राह्मणाचे डोळे पाणावले. त्याने जंगलात जी अशरीर वाणी झाली त्या विषयी सांगितले.

बोधिसत्वांनी त्याला विचारले–"ती अशरीर वाणी झाली त्या वेळी तू काय करीत होतास?"

"मी एका झाडाखाली बसून पिशवी सोडून त्यांत खायला ठेवले होते ते काढून खाल्ले." ब्राह्मण म्हणाला.

"तूं ती पिशवी बंद करून ठेवलीस त्यात अन्न उरले होते ना? त्याच्या बरोबर प्यायचे पाणी ठेवले नव्हते कां. जेवण झाल्यावर तू पाणी कोठे प्यालास? बोधि-सत्वांनी विचारले.

"शेजारीच एक ओढा होता. तेथे जाऊन तहान भागविली." ब्राह्मण म्हणाला.

"तू खाल्ल्यावर पिशवीत अन्न उरले होते ना?" बोधिसत्वांनी विचारले.

"महाराज, पिशवींतले अर्धेच अन्न मी खाल्ले. उरलेले अर्धे पिशवीत राहू दिले." ब्राह्मणाने उत्तर दिले.

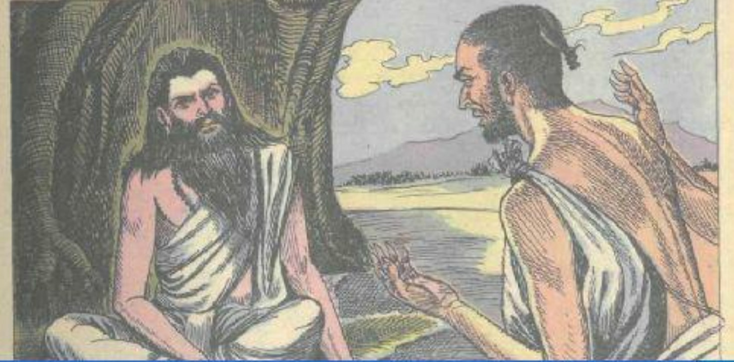
बोधिसत्वांनी एक क्षण स्तब्ध राहाल्यावर विचारले–"तू तहान भागविण्यासाठी ओढ्याजवळ गेलास तेव्हां पिशवीचे तोंड दोरीने घट्ट बांधले होतेस का?"

"ते मी ओढ्यावरून परतल्यावर केले. त्या नंतर पिशवी घेऊन मी निघालो." ब्राह्मण म्हणाला.

"पिशवीचे तोंड घट्ट बांधून ठेवण्यापूर्वी त्या पिशवीत काय आहे, तू पाहिलेंस का?" बोधिसत्वांनी विचारले.

ब्राह्मण त्यावेळी काय-काय झाले हे आठवण्यासाठी दोन मिनिटे थांबल्यावर म्हणाला–"नाही, मी तसे केले नव्हते!" मी काय आहे हे पाहीले नाही.

बोधिसत्व त्या अवधीत काय झाले असेल, या विषयी विचार करण्यासाठी काही वेळ थांबून त्या ब्राह्मणाला म्हणाले–

"तू झाडाखालून निघण्यापूर्वी तुझ्यावर व तुझ्या बायकोवर येणाऱ्या घोर प्रसंगा विषयी सूचना ऐकू आली. होय ना?" ती तू सांगीतलीस तशीच.

"होय महाराज! मी दहाबारा पावले सुद्धा चालून गेलो नसेन. कोणीतरी स्पष्ट आवाजांत ती विचित्र धोक्याची सूचना केली." ब्राह्मण म्हणाला.

"म्हणजे, तू झाडा जवळून निघण्यापूर्वी काही तरी घडले असावे. बहुत करून एखादा सांप खाद्यपदार्थाच्या मोहाने पिशवीत शिरला असावा. ते. ज्याने पाहिले अशा यक्षाने किंवा वृक्षदेवतेने तुला धोक्याची सूचना केली असावी. तू त्या दिवशी घरी गेला नसतास तर खाण्यासाठी पिशवीचे तोंड सोडले असतेस आणि आत हात घातला असतास. सांप तुला नक्कीच चावला असता व तुझ्या मरणाला कारण झाला असता. तसे न करतां तू सरळ घरी गेला असतास तर तुझ्या बायकोने पिशवीची दोरी सोडून पिशवीत काय आहे हे पाहण्यासाठी पिशवीत हात घातला असता व तिला साप चांवल्याने मरण आले असते." बोधिसत्व म्हणाले.

नंतर त्यांनी ती पिशवी ते बसले होते त्या जागे जवळच ठेवायला सांगितली. तेव्हां लोकांच्या गर्दीत एक गारूडी होता तो पुढे आला व त्याने पिशवी सोडली. आंतून 'फूस्स' करून एक नागसाप बाहेर आला.

लगेच गारुड्याने त्या सांपाची मुंडी शिताफीने पकडली व त्याला दूर घेऊन गेला.

तेव्हां बोधिसत्व ब्राह्मणाला म्हणाले– "आता तुला मुळीच भिण्याचे कारण नाही. तू निर्भयपणे घरी जा."

ब्राह्मण बोधिसत्वांचे आभार मानून घरी निघाला. त्यावेळी त्याचे मन हलके झाले होते.

छत्रपति शिवाजी-१

मोगल साम्राज्याला धडकी बसविणारा वीरशिवाजी इ. स. १६२७ (१६३०१) मध्ये जन्मला. शिवाजीच्या वडिलांचे नाव शहाजी. शहाजी राजे विजापूर दरबारात एक जहागीरदार होते. शिवाजीचे बालपण पुण्यास त्यांच्या मातोश्री जीजाबाई आणि कौटुंबिक-मित्र दादाजी कोंडदेव यांच्या देखरेखी खाली गेले.

बालपणीच शिवाजीने धैर्य साहसाची कामे करून आसपास राहणाऱ्या मावळे लोकांची मने आकर्षित केली होती. हळू-हळू मावळे शिवाजीला आपला नायक म्हणून मान देऊ लागले.

शिवाजी एवढा शूर, वीर व साहसी होता, परंतु त्याला त्या गोष्टीचा तिळमात्र गर्व नव्हता. त्याला धर्माचा फार अभिमान होता. त्या काळात-प्रजे मध्ये ऐक्य भावना व धर्मभावना उद्दीपित करणारे साधू स्वामी समर्थ रामदास हे होते. शिवाजीच्या मनांत समर्थांविषयी अत्यंत आदरभावना

थोडयाच दिवसात शिवाजीने एक छोटेसे सैन्य उभे केले. सर्व सैनिकाची शिवाजीवर अनन्यभक्ती होती. त्यांची मदत घेऊन शिवाजीने विजापूर सुलतानाचे लहान मोठे किल्ले सर करायला सुरवात केली. ते कळल्यावर विजापूरच्या सुलतानाने शिवाजीला चिरडून टाकण्यासाठी आपला बहादूर सरदार अफझल खान याला पाठविले.

अफझल खानाच्या अवाढव्य सैंयाला शिवाजीच्या लहानग्या सैन्याने छापे मारुन नामोहरम केले. शिवाजीने अफझल खानाशी एकांतात बोलणी करण्यासाठी दूताकरवी निरोप पाठविला. अफझल खानाने ते मान्य केले. ठरल्यावेळी ठरल्या जागी दोघे वादू समोरासमोर येऊ लागले.

शिवाजीने प्रेमालिगन करण्यासाठी म्हणून हात पुढे केले. अफझलखानाने शिवाजीचा गळा आपल्या काखेत दाबून टाकण्याचा प्रयत्न केला. शिवाजीने तो बेत प्रथमच ओळखून, त्यासाठी सिद्ध होऊन गेला असल्यामुळे, डाव्या हातात लावून ठेवलेल्या वाघनखांनी अफझलखानाची आतडी बाहेर काढून त्याला ठार केले.

शिवाजीने आतां मोगलांचा मुलुख जिंकायला सुरवात केली. तेव्हां औरंगजेब बादशाहने त्याचा मामा व मुख्य सेनापती शाइस्ताखान याला एक-एक मोठे सैन्य देऊन शिवाजीवर पाठविले. शाहिस्ताखानने शिवाजीने जिंकलेले किल्ले जिंकायचा विचार करुन पुण्याला तळ टाकला. शिवाजी शाहिस्तेखान उतरला होता तेथे गेला.

शिवाजी निवडक वीस जणांबरोबर शाहिस्तेखानांवर तुटून पडला. शिवाजी तलवार उपसून शाहिस्तेखान झोपला होता तेथे गेला. शाहिस्तेखान खिडकी द्वारे पळून जाऊ लागला. परंतु त्या गडबडीत शिवाजीची तलवार लागून शाहिस्तेखानाची तीन बोटे कापली गेली.

औरंगजेबाच्या बाजूने राजा जयसिंगने शिवाजीशी सलोख्याची बोलणी सुरु केली. सर्व तऱ्हेने शिवाजीच्या रक्षणाची हमी देऊन जयसिंगाने शिवाजीला आग्र्याला औरंगजेबाशी बोलणी करण्यास जाण्याचे कबूल करविले. शिवाजी आपला थोरला मुलगा संभाजी याच्यासह आग्र्याला गेला. तेथे कबूल केल्या प्रमाणे त्याचा योग्य सत्कार झाला नाही.

Restore

पितापुत्रांना एका वाड्यात नजरकैदेत ठेवण्यात आले. आपला हाडवैरी कैद झाला याबद्दल औरंगजेबला परमानंद झाला. शिवाजीने आजारी पडल्याचे सोंग केले. तो पेटारे भरून पक्वान्ने गोर गरिबांना वाटू लागला. कदाचित् ते पुण्य कार्य केल्याने तब्येत सुधारेल असे जाहीर करण्यात आले.

एकेदिवशी तब्येत सुधारल्याचे सांगून पक्वान्नांचे करंडे भरभरून सरदार नबाबांकडे पाठविण्यात येऊ लागले. शिवाजी संभाजी एका मोठ्या पेटाऱ्यात बसून निघून गेले. पाहरेकऱ्यांना संशय आला नाही. औरंगजेबाला ती गोष्ट फार उशिरां कळली.

संन्याशांचा वेष करून शिवाजी व संभाजी आग्रच्या बाहेर निघून गेले गावाच्या शिळेवर शिवाजीचे अनुयायी घोडे घेऊन सिद्ध होते. काही दिवसांनी शिवाजी व मुलगा संभाजी पुण्यास सुखरूप आपल्या कुटुंबियांस येऊन भेटले. शिवाजीला शांत करण्यासाठी औरंगजेबाने शिवाजीला 'राजा' ही पदवी दिली.

पटणारा सल्ला

किसन ऐन तारूण्यात होता. आजानुबाहू देह-ऐटदार मिशा, पाहणाराला यमदूतच वाटावा असे भयंकर रूप तो आपल्या गावात राहून भाजीपाल्याचा मळा चालवी. स्वतः भाजीपाला घेऊन बाजाराला जाई आणि तो विकी. एकदां तो भाजीपाला विकून पैशाची पिशवी कंबरेला खोचून परत घरी निघाला तेव्हां त्याचा एक मित्र त्याला म्हणाला–"किसन, दिवस बरे नाहीत. चार चौघांची नजर पडणार नाही, अशा तऱ्हेने पैशाची पिशवी कपड्यात झांकून ठेवली पाहिजे." त्याने सल्ला दिला. किसन मिशा पिळीत म्हणाला–"माझ्या जवळून चोरी ?" म्हणत आपल्या गावी निघाला.

वाटेत त्याला तहान लागली. तेथे एक विहीर दिसली त्यात उतरून पाणी पिऊन आला आणि शेजारीच एकधर्मशाळा दिसली त्यात विश्रांतीसाठी जाऊन बसला. तेव्हां एक काटकुळा माणूस त्याच्या जवळ येऊन म्हणाला–"आळस जाईल, अंग जरा चोळून देऊ का ?"

किसनने होकार दिला. त्या काटकुळ्या माणसाने अंग चोळीत मानेजवळच्या एक दोन शिरा दाबल्या. किसन बेशुद्ध होऊन पडला.

अर्ध्या तासाने किसनला शुद्ध आली. किसन घाबऱ्या-घाबऱ्या पैशाची पिशवी हुडकत असतां, तो काटकुळा माणूस येऊन म्हणाला–"ही पहा, तुमची पिशवी. पैसे बरोबर आहेतकी नाहीत नीट पहा. गावात पैशाच्या पिशवी विषयी सल्ला देणाऱ्याचे नांवकाय कोणास ठाऊक, मला माहीत नाही *मला सल्ला सदाशिव म्हणतात. मी देतो तो सदा पटणारा सल्लाच देतो !"*

किसनने हंसून त्याला एक रुपया इनाम दिले.

चिंचेचे पोते

एका गावात एक व्यापारी रहात असे. त्याचे कुटुंब फार मोठे होते पण तो व्यापार करी तो लहान होता. म्हणून शक्य तोंवर व्यर्थ खर्च करीत नसे. फार कमी खर्चात घराचा खर्च भागवीत असे.

तो मधून-मधून शहरात जात असे आणि दुकानांत ठेवायला जो माल लागे तो आणीत असे. परंतु तो माल गाडीत घालून हमरस्त्याने आणीत नसे. कारण हमरस्त्यावर जकातीचानाका होता व जकात भरावी लागे. जे लोक त्या रस्त्याने जात त्यांना गावा पलीकडे जातांना जकात भरावी लागे. तो कर आणि गाडीचे भाडे मिळून मोठी रक्कम होई. म्हणून तो व्यापारी खांद्यावर उचलून नेता येईल एवढाच माल शहरात विकत घेऊन आपल्या गावी परत येत असे. तो माल तो पोत्यांत घाली आणि आडवाटेने ते पोते उचलून घेऊन गावी परत येत असे.

आडवाटेने म्हणजे जंगलांतून यावे लागे. एक तर जास्त चालावे लागे, शिवाय चोरांची व रान जनावरांची भीती ही होती. जंगलांत भुते सुद्धा असतात असे लोक सांगत, तरी तो व्यापारी धीर करून त्याच वाटेने येत असे.

एके दिवशी तो व्यापारी जंगलांतील वाटेने माल विकत घेऊन घरी आपल्या गांवी येत होता. एका उंबराच्या झाडा-खालून जात असतां एक भूत अकस्मात त्याच्या समोर येऊन उभे राहिले. ते म्हणाले–"मी तुला गिळतो!" आणि पुढे-पुढे येऊ लागले.

तो व्यापारी क्षणभरच घाबरला. नंतर स्वतःला सावरून दरडावून म्हणाला–"ए भुता! तूच का, मला वाटले की दाभणसिंग तर नाही? मला दाभणसिंगाची तेवढी भीती वाटते!"

"कोण रे तो दाभणसिंग? मी कधी याचे नावसुद्धा ऐकले नाही! तो माझ्यापेक्षा भयंकर आहे का?" भुताने विचारले.

"तो दाभणसिंग सामान्यपणे या जंगलात रहात नाही. पण तू त्याच्या जवळ जाण्याचा विचार करू नकोस. तू म्हणजे सामान्य भूत! माझ्या सारख्याला गिळणेच तुला शक्य आहे! दाभणसिंगाचे तसे नाही! तो भोसकून-भोसकून ठार करतो. तो म्हणजे मोठा क्रूर आहे!" व्यापारी म्हणाला.

आपल्या समोर हा भीत नाही, व थरथर कांपत नाही, उलट आपल्यापेक्षा भयंकर अशा दाभणसिंगा विषयी सांगून आपल्याला घाबरवून सोडीत आहे, हा विचार करून भुताला याचा भयंकर राग आला.

"ठीक, मला ताबडतोब तो कोण दाभणसिंग आहे, त्याला दाखव." भूत म्हणाले.

"तो गावात राहतो. त्याने तुला पाहिले की तुला व मला दोघांना जागच्या जागी ठार करील. म्हणून मी माझ्या पोत्यात तुला बसवितो व तो राहतो तेथे घेऊन जातो. तू पोत्याच्या भोकांतून पहात रहा, बोलूचालू नकोस!" व्यापारी म्हणाला.

व्यापाऱ्याने पोत्यातले सर्व सामान बाहेर काढले भुताला आत बसविले आणि

पोत्याचे तोंड घट्ट बंद करून ठेवले. तो जकात नाक्या वरून, काही माहीतच नाही, अशा ऐटीत पुढे जाऊ लागला. तेवढ्यात पाठीमागून आवाज आला– "कोणरे तो? थांब, पोत्यात काय आहे दाखव पाहू?" विचारणारा जकात नाक्यावरचा अधिकारी होता.

व्यापाऱ्याने पोते खाली उतरवून ठेवले व म्हणाला–"काही नाही मालक, चिंचेचे पोते आहे!"

जकात अधिकाऱ्याने पोते तराजूत ठेवले आणि दाभणाने चार पांच जागी टोचून पाहिले. "चिंचे सारखेंच वाटते आहे! चारमण आहे! चार पावल्या म्हणजे एक रुपया झाला. त्या सर्वांचा मिळून जकात भर!" जकात अधिकारी त्याला म्हणाला.

व्यापारी पोते उचलून घेऊन दुसऱ्या वाटेने जेथे त्याचा माल उतरवून ठेवला होता तेथे जंगलांत गेला. त्याने पोत्याचे तोंड सोडले आणि भुताला बाहेर येऊ दिले. पाहिलेस दाभणसिंगाचा प्रताप? मी रुपया दिला म्हणून तू जिवंत सुटलास!" व्यापारी भुताला म्हणाला.

"बापरे! भोसकून-भोसकून त्याने मला ठार मारले! तू खोटें बोललास म्हणून बांचलों! तुझ्यावर मी कोणता उपकार करू, बोल!" भूत म्हणाले.

"माझं कुटुंब मोठें आहे! तुला शक्य असेल तर मला धन दे!" व्यापारी म्हणाला.

"एवढेच ना! या झाडाच्या बुधांत धन पुरून ठेवले आहे! खणून काढून घे!" असे सांगून भूत नाहीसे झाले.

व्यापाऱ्याने झाडाच्या बुंधात खणून पाहिले तर त्याला धनाचा खूपच मोठा सांठा सांपडला. ते पोत्यात घालून जंगलाच्या वाटेनेच तो आपल्या गावी आला. त्या दिवसापासून तो सहकुटुंब सुखाने राहू लागला.

भ्रम-निराश

भास्कर हा सुमारे पंचवीस वर्षे वयाचा तरुण, अर्थातच साहसी व धैर्यवान होता. दररोज रात्री जेवण झाल्यावर तो आपल्या गांवच्या तलावाच्या काठापर्यंत जाऊन परत येई. त्या तलावाला लागूनच स्मशान होते. तरी त्याला भुता खेतांची भीती वाटत नसे.

नेहमीप्रमाणे तो एकदां तलावापर्यंत परत येत असतां स्मशानाच्या जवळच्या भागात कोणीतरी दोघे खूप जोरजोराने भांडत असल्याचे दिसले. कोण असतील बरे हे असा विचार करून भास्कर त्या बाजूला जाऊन थोड्या अंतरावरूनच मोठ्याने ओरडला–"या मध्य रात्रीच्या वेळी कोण आणि कां भांडते आहे?" पाहू दे बरे.

त्या पाठोपाठ भांडणारांपैकी एकजण म्हणाला–"कोणी माणूस दिसतो आहे! इतक्या रात्रीच्या वेळी इकडे तो एकटा आला म्हणजे खात्रीनेच चांगला धीट असला पाहिजें. चल, आपले भांडण मिटवून तो चांगला निवाडा कदाचित देईल! पाहू या.!"

भास्कर त्याच्याजवळ गेला असेल त्याला दोन काळ्या आकृती घाईघाईने येत असलेल्या दिसल्या आणि जवळ उभ्या राहिल्या. ती भुते होती. भास्कर क्षणभर घाबरला, पण लगेच स्वतःला सावरून म्हणाला–"ओहो! तुम्हीच नाही का भांडत होतां?"

"होय, आम्हीच! आम्हांला पाहून तुला भीती वाटत नाही ना? आम्ही कोण आहों वाटले? भुते आहों भुते!" एक आकृती म्हणाली.

भास्करला आंतून भीती वाटत होती तरी बाहेर धीटपणे म्हणाला–"ते तर

श्री शं. ना. सर्वटे

तुम्ही म्हटल्याशिवायच कळते आहे. मला नाही कसलीहीं भीती वाटत. तुमच्यासारखीं भुते मी लहानपणी रस्त्यावरच्या नाटकांत पाहिली आहेत. आज या स्मशानाजवळ तुम्हांला पाहातो आहे." मला पाहून भांडणे का थांबविलीत.

"तू तर धीराचा दिसतो आहेस. पण आमचे एका गोष्टीबद्दल भांडण चालले आहे. तू काय तो निवाडा दिला पाहिजेस!" एक भूत म्हणाले.

भास्करने विचारले-"कशा बद्दल भांडण?"

भुते म्हणाली-"येथून जवळच एका घराच्या गच्चीवर अप्सरे सारखी सुंदर एक मुलगी झोपली आहे. तिचा रंग सोन्यासारखा पिवळा आहे एकाचे म्हणणे आहे तर दुसऱ्याचे म्हणणें गुलाबी रंग आहे. तू त्या तरुणीला स्वतः पाहून आमच्या पैकी कोणाचे म्हणणे बरोबर आहे, सांग!"

या भुतांच्या भानगडीत उगाच सांपडलो की, असा विचार करीत दुसरा काही उपाय नाही असे ठरवून भास्करने 'बरे' या अर्थी मान हलविली.

भुते त्याला ती मुलगी झोपली होती त्या घराच्या गच्चीजवळ घेऊन गेली. एका झाडाची फांदी त्या घरावर वांकलेली होती. भुतांबरोबर भास्कर त्या फांदीवर चढून गच्चीवर उतरला.

दुधासारख्या चांदण्यात खाटेवर ती मुलगी झोपलेली होती. तिला पाहून भास्कर थक्कच झाला. इतकी सुंदर मुलगी त्याने त्या दिवसापूर्वी कधी कोठेही पाहिली नव्हती. लग्न करायचं झालं तर याच मुलीशिवाय आणखी कोणाशी करावयाचे नाही, असे त्याने मनाशी ठरविले. आणि तेवढ्यातच ती भूते पळाली.

भास्कर त्या मुलीकडे पापणी लवू न देतां पहात असतां दोन्ही भुते चटदिशी फांदीला धरून उतरू लागली. त्या वेळी जो आवाज झाला, त्यामुळे त्या मुलीची झोप मोडली व तिने समोर भास्करला पाहिले व म्हणाली-"अगोबाई!"

भास्कर हसत मुखाने म्हणाला-"भिऊ नकोस! मी चोर नाही! आणि भूत तर नाहीच नाही!"

"तरमग या मध्य रात्रीच्या वेळी तुला इकडे कोणते काम होते?" रागाने त्या मुलीने विचारले.

भास्कर तिला तो कशासाठी तेथे आला हे सांगून म्हणाला-"त्या भुतानी मला जे सांगितले होते, त्यात मुळीच खोटे नाही. तुझे सौंदर्य अपूर्व असेच आहे! मला येथे चांगली नोकरी आहे. मी तुझ्याशी लग्न करावे म्हणतो. मी उजाडतांच येऊन तुझ्या घरच्या लोकांशी बोलतो!"

ते ऐकून ती डोळे वटारून पहात व दांताने ओठ चावीत म्हणाली-"तुझे डोके तर फिरले नाही? माझ्याशी म्हणे लग्न करणार! माझे सौंदर्य पाहून तू जो बोललास ते बोलायला तू धजलासच कसा? तू कधी आरशात आपले माकडासारखं तोंड पाहिलं आहेस का? तुला याबद्दल योग्य दंड मिळाला पाहिजे." असे म्हणत आवाज मोठा करून ओरडली-"दादा, दादा! चोर!"

ती म्हणाली ते ऐकून भास्करला छातीत भाला भोसकल्या सारखे झाले. अपमानाने

तो आधीच हतबल झाला होता, त्याला पळून यायचे सुद्धां सुचले नाही.

इतक्यात एखाद्या पहेलवाना सारखा आडदाण दांडगा माणूस एक जाडजूड सोटा घेऊन आला व म्हणाला-"चोर, कोठे आहे?" तो भास्करला पाहून म्हणाला-"मूर्खं चोरा! मनात आलं तर तुला उचलून गच्चीवरून खाली फेंकून देईन. तुझ्यावर दया करून सोडून देतो. रात्रभर तुला अंधाऱ्या कोठडीत कोंडून ठेवतो व उजाडल्या दहा जणांसमोर तुझं डोके ठीक करतो."

भास्कर भीतीमुळे आणि अपमानामुळे थरथर कांपत म्हणाला-"मी चोर नाही!"

"ते उत्तर ऐकून ती मोठमोठ्याने हसत म्हणाली–"चोरांत मी इतका कुरूप माणूस आजपर्यंत पाहिला नाही!"

पहेलवानाने भास्करला धरून ओढीत खाली घेऊन त्याला एका अंधार कोठडीत कोंडून ठेवून बाहेरून कडी लावली.

भास्करला हे सर्व एखादे स्वप्न पडते तसे वाटले. त्याला रात्रभर झोप लागली नाही. उजाडण्याच्या सुमारास त्याला दुरून कोंबड्याचे आरवणे आणि जवळच कावळ्यांचे ओरडणे ऐकू आले.

डोके फिरल्यासारखे झाले त्याला त्याने बाहेरून बंद केलेला दरवाजा ठोठावयाला सुरवात केली आणि ओरडला–"मी चोर नाही. दार उघडा!"

काहीं वेळाने दार उघडले. दार उघडणारी ती मुलगी नव्हती. तिचा पहेलवान भाऊपण नव्हता. कोणी चार मजूर होते.

त्यांनी, आनंद खोली बाहेर आल्यावर त्याच्याकडे आश्चर्याने पाहिले व त्याला विचारू लागले–"हा वाडा भुतांच्या हातांत किती पूर्वी गेला. तू कसा काय आलास, याच्यात? तुझं नशीब त्यानी तुझे लचके तोडून तुला खाल्ले नाही."

भास्कर मान खाली घालून घरी परतला. त्याच्या मनात् आलं की काय वाटेल ते करून ज्यांच्यामुळे त्याला इतका अपमान सहन करावा लागला त्या भुतांवर सूड उगवायचा! काळोख होऊन थोडा वेळ गेल्यावर एक जाडजूड काठी घेऊन गेल्या रात्री त्याला ती दोन भुते भेटली होती तेथे गेला.

दोन्ही भुते तेथे बसलेली होती. भास्करला येत असलेला पाहून दोन्ही पोटधरून हंसू लागली. म्हणाली–"तू येणार हे आम्हांला माहीत होते! तुम्ही माणसे जो जाडजूड सोटे धनुष्य बाण वगैरे घेऊन जातां ते आम्हांला बोरू सारखे वाटतात."

"अस्सं! ते सर्व मागाहून कळेल. रात्री तुम्ही दोघांनी आणखी काही भुतांच्या मदतीने एवढे नाटक कशाला केलेत? माझा अपमान आणि एवढा शारीरिक त्रास मला कां दिलात?" भास्करने त्यांना विचारले. तेव्हां त्याने आपली काठी खांद्यावर ठेवली होती.

भुतें दोन पावले मागे सरकली आणि म्हणाली–"ते सामान्य नाटक नाही. रस्त्यावर खेळतातना, तसले नाटक. तुला अक्कल यावी म्हणून ते आम्ही केले. अंजनी कोण आहे तुम्हाला माहीत आहे का? त्या मुलीच्या गावाहून या कामासाठी या गावी आलो!"

"अंजना? ती तर माझ्या मामाची मुलगी!" भास्कर म्हणाला त्यावेळी त्याचा चेहरा पांढरां फट्ट झाला होता.

"म्हजे तुला ते नाव अजून आठवते आहे म्हणावयाचे! तुझ्या इच्छे प्रमाणे तिचे लग्न तुझ्याशी केव्हांच ठरले होते, नाही का? तुला नोकरी मिळाल्यावर या गावी आल्यानंतर, (हे गांव खेडे गांव नसून लहान से शहर आहे) चार चांगल्या सुंदर मुली पाहताच अंजना तुझ्या डोळ्यात अंजना कुरूप झाली, होय ना?" भुतांनी विचारले.

भास्करला काही उत्तर न सुचल्यामुळे तो मान खाली घालून बसला. दोन्ही भुते विकट हास्य करून म्हणाली–"रात्री त्या मुलीने सांगितले ना! आठवड्यापूर्वी लग्नाविषयी बोलणी करायला आलेल्या तुझ्या मामाला तू म्हणालास की अंजनी सुंदर नाही म्हणून तिच्याशी मी लग्न करणार नाही! ती किती दुःखी आहे, वाटलं तुला!"

ते ऐकून त्याला इतके दिवस होत असलेला भ्रम नाहीसा झाला. सर्व मुलींना नाही तर एखाद्या मुलीच्या मनात राक्षस शिरून बसेल. त्याच प्रमाणे एखाद्या राक्षसी मनांत देव येऊन राहू

लागेल. आपण केलेला अपराध काही नाही तरी त्या गच्चीवरच्या सुंदर मुलीने आपला किती अपमान केला. मी ती गोष्ट कधी विसरणार नाही.

भास्कर काही वेळ अशा तऱ्हेने मनात विचार करीत राहल्यावर त्या भुतांना म्हणाला–"तुमच्या मुळे मी दिवसां स्वप्ने पहात होतो त्यांतून मुक्त झालो. माणसाच्या रूपापेक्षां मनच जास्त महत्वाचे असते. उद्या उजाडतांच आपल्या गावी जाऊन मी आपल्या मामाला सांगतो की माझा अंजनाशी विवाह करून देण्यासाठी मुहूर्त धरा!"

फार चांगलं म्हणालास, आतां आम्ही आपल्या उंबराच्या झाडावर परत जातों! असे म्हणत दोन्ही भुते काळोखात दिसेनाशी झाली.

दुसऱ्या दिवशी भास्कर त्याच्या गावी गेला आणि त्याने आपल्या मामाला तो अंजनाशी विवाहास तयार असल्याचे सांगितले. त्याला व अंजनाला त्यामुळे जो आनंद झाला तो एवढा तेवढा नव्हता. त्यांना सर्वांना खूप आनंद झाला.

दहा दिवसांनी भास्कर व अंजनाचा विवाह झाला. रात्री मामाने, लग्नाला जमलेल्या नतोवाइकांच्या करमणुकी साठी एक नाटक उघड्यावर करविले. नाटक सुरू होतांच निरनिराळे वेष करून पडद्याच्या पुढल्या बाजूला आलेल्या तिघां पुरुषांना व एका सुंदर स्त्रीला पाहून भास्कर चकित होऊन आपल्या मामाला म्हणाला–"मामा, ही माणसं दिसत नाहीत, भुते आहेत!" असे सांगून तो नोकरी करीत असलेल्या गावी त्यानं जे पाहिले होते ते थोडक्यात सांगितले.

मामा थोडा हसत म्हणाला–"होय रे भास्कर! तू म्हणालास ते खरे आहे. ही रस्त्यावरची नाटके करायला शिकलेली भुते आहेत! यांच्या मदतीनेच मी तुझ्या मनातला सर्व भ्रम दूर करविला."

ते उत्तर ऐकून भास्करला जे घडले होते ते सर्व कळले. तो आनंदाने मनातल्या मनांत हसला.

प्रतिष्ठा पात्र

एकनाथ आपला विद्याभ्यास संपवून आपल्या गावी परत आला. तो हुशार आहे व स्वभावाने चांगला आहे असे ऐकून भिकूशेट नावाच्या व्यापाऱ्याने त्याला बोलावून आपल्याकडे जमा खर्च व हिशोब लिहायचे काम सांगून नोकरीवर ठेवले. एकनाथाने भिकूशेटकडे तीन महिने काम केल्यावर त्याला हिशोब कसा लिहायचा याचा चांगलाच अनुभव आला.

त्याला गावात धनशेट नावाचा आणखी एक व्यापारी होता. त्याची आणि भिकूशेटची व्यापारात चांगलीच चढाओढ होती. एकनाथ हुशारच नव्हे तर चांगला प्रामाणिक आहे ऐकून धनशेटने त्याच्याकडे एका आपल्या माणसाला पाठविले आणि भिकूशेट पगार देतो त्याहून शंभर रुपये जास्त देतो असे सांगून आपल्या दुकानात नोकरी करायला बोलाविले.

एकनाथाने एका आठवड्याने भिकूशेट कडची नोकरी सोडली आणि धनशेटकडे नोकरीला लागला.

त्या गावचा जमिनदार रामजी पाटील होता. त्याचा कारभार आणि कामाचा पसारा फार मोठा होता. त्याच्याकडे हिशेब लिहायला त्याला एका नोकराची गरज होती. त्याने एकनाथाला बोलावून, धनशेट देतो त्याच्या दुप्पट पगार देतो असे सांगून विचारले तुला किती पगार मिळतो?" एकनाथने दोनशे रुपये मिळत असल्याचे सांगितल्यावर रामजी पाटलांनी चारशे रुपयाचे प्रलोभन दिले आणि कामाला लागायला सांगितले.

एकनाथ रामजी पाटलाकडे कामाला लागला. दोन तीन महिने काम केल्यावर त्याचा बालमित्र धर्मू त्याला भेटला आणि म्हणाला–"अरे एकनाथ, माझा फार

श्री स. ना. जोशी

Restore

मोठा धंदा आहे. मी आयात-निर्यात करतो. खूप फायदा होतो. तू पाहिजेतर भागीदार होऊन ये, मी आणि तू मिळून व्यापार करू. खूप फायदा होईल."

"मला स्वत: व्यापार करायचा म्हणजे बरे नाही वाटत." एकनाथ म्हणाला.

"तरमग तू माझ्या व्यापारात हिशेब तपासनीस म्हणून रहा. तुला रामजी पाटील देतात त्याच्या दुप्पट पगार देईन.

एकनाथ जमिनदारा कडची नोकरी सोडून धर्मूकडे कामाला लागला. परंतु एका महिन्याच्या आत त्याला कळून आले की धर्मूचा सर्व व्यापार सर्व लबाडीचा व तस्करीचा आहे. अधिकाऱ्यांनी धर्मूला धरून तुरुंगात टाकले.

एकनाथने ती नोकरी सोडली आणि दुसऱ्या नोकरीच्या शोधार्थ निघाला. परंतु त्याची पूर्वीची घरसोडीची वागणूक पाहून कोणी नोकरी द्यायला तयार होईना. शेवटी तो निराश होऊन आपल्या व्यंकोबा नांवाच्या मामाकडे गेला. मामाला त्याने सर्व पूर्वकथा सांगितली.

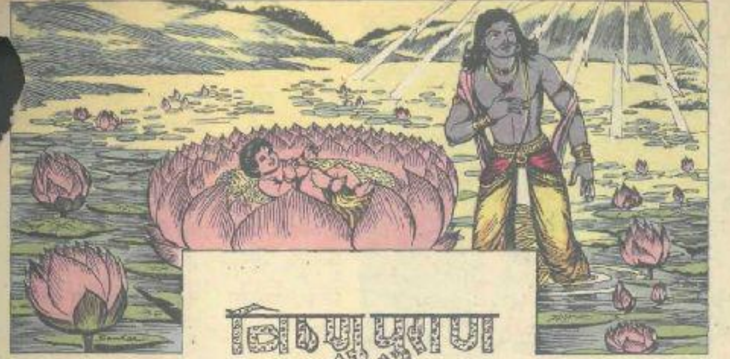
तो म्हणाला–"कायरे, कोणीचार पैसे जास्त दिले की त्याच्या लोभाने तू आपल्या पहिल्या मालकाला सोडून देतोस, तुला दाराशी कोण उभा करील?"

एकनाथ म्हणाला–"मामा ते सोड, मी तशा प्रलोभनांना बळी जाणार नाही. जी नोकरी मिळेल ती सोडून जाणार नाही असे प्रतिज्ञापत्र पाहिजेतर लिहून देतो."

दुसऱ्या दिवशी व्यंकोबा आपल्या भाच्याला बरोबर घेऊन रामजी पाटलाकडे गेले आणि घडले ते जसेच्या तसे सांगितले व म्हणाले–"यापुढे हा कायम तुमच्याचकडे राहीन, म्हणतो आहे. पाहिजे तर तो प्रतिज्ञापत्र लिहून द्यायला तयार आहे."

"तशा प्रतिज्ञापत्राची गरज नाही. त्याने ज्या ठोकरा खाल्या आहेत, त्याच प्रतिज्ञापत्रा सारख्या आहेत!" असे सांगून रामजी पाटलांनी एकनाथला नोकरीवर ठेवून घेतले.

शिशुपुराण

लक्ष्मी वेदवती नामे अवतार धारण करून तपश्चर्या करीत असतां रावणाने तिचा बुचडा धरला म्हणून ती योगाग्नीने जळून गेली आणि लंकेत जन्मली.

लंका नगरी सारखंच एक विशाल व सुंदर सरोवर होते. रावण नित्य संवयी प्रमाणे रावण प्रात:कालीच त्या सरोवरात स्नान संध्या आटोपून शंकराच्या पुजेसाठी कमळें आणायला गेला. त्याला एक मोठे कमळ सरोवराच्या मध्यभागी दिसले. त्या कमळातून शुभ्रकांती बाहेर फेकली जात असल्याचे दिसले. त्याच्या जवळ जात असतां त्या फुलात सोन्या सारखं चकाकणारे एक मूल रडत असलेलं दिसलं.

त्या तान्ह्या मुलाला पाहून रावण त्याच्याकडे आकृष्ट होऊ लागला. त्याच वेळी एक देववाणी झाली–"रावणा, ते मूल तुझा व तुझ्या लंकेचा नाश करण्यासाठी जन्मलेले मूल आहे!"

रावणाने ती वाणी ऐकून राक्षस वीरांना त्या अर्भकाला मारून टाकण्याची आज्ञा केली.

अनेक तऱ्हेने प्रयत्न करून पाहूनही ते मूल मरेना. तलवारी व सुरे अदृश्य झाले अग्नी विझून गेला. दगड फुलांचे ढीग झाले. क्रूर जंगली प्राणी पळून गेले.

राक्षस कंटाळून गेले त्यांनी पंचधातूची केलेली एक पेटी घेऊन त्यात त्या अर्भकाला ठेवले आणि ती पेटी समुद्रात टाकून दिली.

ती पेटी तरंगत जाऊन जमिनीला पार जाऊन लागली व भूगर्भात शिरून कोठे तरी अदृश्य झाली.

मिथिला नगरीचा राजा जनक हा फार मोठा ज्ञानीपुरुष व राजर्षी होता. यज्ञ करण्यासाठी जमीन सपाट व सारखी करण्या करिता नांगरीत होता. नांगराला 'खण्' असा आवाज होऊन ती पेटी लागली. पेटी उघडून पाहिली तर आत एक सुंदर मुलगी. जनक राजाने तिला भूदेवीने दिलला प्रसाद समजून प्रेमाने आपली मुलगी म्हणून उचलून घेतले.

नांगराच्या फाळानेजो खांच पडते तिला 'सीता' म्हणतात, त्या खाचेत सापडलेली मुलगी म्हणून तिचे नाव 'सीता' झाले. जनकाची मुलगी म्हणून 'जानकी', भूमी जन्मली म्हणून 'भूमाता' या नामें सीत वाढू लागली.

सीता आपल्या बरोबरच्या मुलीं बरोबर खेळत आपला चेंडू शोधीत असतां फुलांनी पुजलेल्या धनुष्याखाली डाव्या हाताने उचलून पाहिले तर चेंडू दिसला. तो तिने उचलला. नंतर ते धनुष्य खेळा-यला चांगलं आहे असे समजून तिने आपल्या घरकुलात नेऊन ठेवले आणि खेळू लागली.

जनकराजाने ते सर्व प्रत्यक्ष पाहिले व थक्क झाला.

त्या धनुष्याची पूजा जनकराजाचे पूर्वज ते शंकरांकडून मागून घेऊन पूजा करीत आले होते. त्रिपुरासुराचा वध केला तेव्हां शकराने त्याच धनुष्याचा उपयोग केला होता. ते धनुष्य उचलावयाचे म्हणजे तीनशे वीरांची गरज असे.

असे धनुष्य सीतेने लहानपणीच उचलले हे पाहून जनकराजाने सीता ही कोणी सामान्य स्त्री नाही हे ओळखले. अशा मुलीला वर शोधायचा म्हणजे ते धनुष्य उचलून त्याला दोरी चढविण्याचे काम जो पुरुष करील तोच योग्य होईल.

त्या प्रमाणे अशा पुरुषालाच आपली लगी वरमाळा घालील असे स्वयंवर संगी जनकराजाने जाहीर केले होते.

सीता अशा स्थितीत मिथिलेत लहानाची मोठी झाली.

विश्वामित्राने यज्ञरक्षणार्थ राम-लक्ष्मणाला पाठवावे, म्हणून दशरथ राजाला सांगितले. तेव्हां दशरथ राजा म्हणाला–"राक्षसांपासून यज्ञ रक्षणार्थ मी या लहान मुलांना कसा काय पाठवू मुनीश्वर? अद्याप त्यांनी शस्त्रास्त्र विद्या शिकून घेतलेली नाही!"

"त्या साठीच तर मी आलों आहे! क्षत्रिय कुमारांना कोणकोणत्या विद्या शिकविणे आवश्यक आहे त्या सर्व मी त्यांना शिकवीन!" असे सांगून विश्वा-मित्रांनी सगवं वसिष्ठ मुनींकडे पाहिले.

वसिष्ठमुनीं स्मित करून विश्वामित्रांची स्तुती करू लागले आणि रामलक्ष्मणाला विश्वामित्रां बरोबर पाठविण्यास त्यांनी दशरथाला सांगितले. राम लक्ष्मण मुनि-कुमारां सारखे आपले केस बांधून धनुष्य बाण घेऊन विश्वामित्र मुनींबरोबर निघाले.

वाटेत जागोजागी थांबून विश्वमित्र मुनी दोघांना धनुर्विद्येचे मंत्र तंत्र शिकवीत.

रामलक्ष्मण विश्वामित्र ऋषींच्या आश्रयाला राहून धनुर्विद्येत पारंगत झाले.

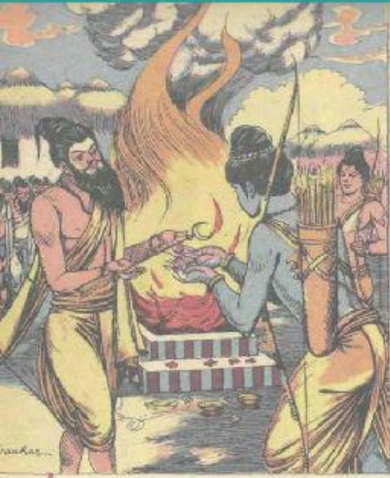

विश्वामित्र मुनी यज्ञाची तयारी करीत असतां त्यांत विघ्न आणण्यासाठी भयंकर आवाज करीत ताटका राक्षसीण विजेसारखी येऊन आश्रमावर पडली.

विश्वामित्र मुनींनी ताटका राक्षसिणीचा वध कर म्हणून रामाला आज्ञा केली. रामाने ताटकेवर शरवृष्टी सुरू केली. ताटकेच्या सर्व अंगात बाण शिरले व ती एका पर्वतासारखी जमिनीवर मरून पडली.

यज्ञ शुरू झाला. विश्वामित्रांनी रामाला सर्व तऱ्हेच्या अस्त्रांचा प्रयोग कसा करावयाचा उपदेश केला. रामलक्ष्मण, धनुष्यबाण घेऊन सारखे यज्ञभूमीच्या

Restore 127

चारही बाजूना हिंडत होते. त्यामुळे यज्ञभूमीचे रक्षण उत्तम प्रकारे झाले.

तरी मारीच व सुबाहू नावाचे दोन राक्षस यज्ञभूमीवर चालून आले. रामाने दोनच बाण सोडले. सुबाहू तत्काळ मरण पावला. मारीचाला जो बाण लागला त्यामुळे तो समुद्रात जाऊन पडला आणि कसाबसा स्वतःचे प्राण वांचवून लंकेला पोहोचला.

यज्ञ निर्विघ्नपणे चालू होता. विश्वामित्रांनी यज्ञ समाप्ती पूर्वी रामाच्या हस्ते अग्निकुंडात हविष घालवून त्याला यज्ञ कार्यात भाग घेतल्याचा पुण्यलाभ करवून दिला. यज्ञकुंडातून ज्या ज्वाळा बाहेर येत होत्या त्यावर अर्धचंद्राकृती टो असलेला एक बाण तरंगत असल्याचे दिसत

विश्वामित्र रामाला म्हणाले–"राम तो तुझा बाण आहे त्याला यापुढे रामबाण हेच नाव राहील. तो बाण शत्रूचा शिरच्छेद करून परत तुझ्या हातात येईल!" असे सांगून विश्वामित्र ऋषींनी तो बाण रामाला दिला. रामाने तो बाण भक्तिभावनेने डोळयाला लावून भात्यात ठेवला.

यज्ञ बरेच दिवस चालू होता. त्या अवधीत विश्वामित्रांनी रामाला सर्व अस्त्रांचा उपदेश केला!

"रामा, तू व मी सूर्यवंशीय आहो! मला माहित असलेली सर्व अस्त्रविद्या शिकविण्यासाठी तुला घेऊन आलो व तुला ती शिकविल्याने माझ्या मनाचे समाधान झाले आहे. तुझ्या सारख्या शिष्याचा गुरू झाल्याबद्दल मला किती आनंद होत आहे!"

"गुरुदेव, मी आपल्या कृपाप्रसादाला पात्र ठरलो, याबद्दल मी स्वतःधन्य समजतो!" राम म्हणाला.

विश्वामित्रांच्या सिद्धाश्रमात रामलक्ष्मणांनी युवावस्थेत प्रवेश केला.

एके दिवशी विश्वामित्र ऋषी अस्त्रांचे वैशिष्टय रामाला समजावून सांगताना रामाकडे पहात म्हणाले-"रामा, तुझे विशाल नयनारविंद माझ्या आश्रमावर शांत चंद्रिका किरण फेकीत राहून माझ्या आश्रमाला त्यांनी शांतिस्थान केले आहे. म्हणून तू शांताराम आहेस आणि सुंदरामही आहेस.

चल माझ्या बरोबर अशा अर्थी मान हलवून विश्वामित्र निघाले. रामलक्ष्मण त्यांच्या पाठोपाठ चालू लागले. विश्वामित्र मिथिला नगरीच्या दिशेने चालू लागले.

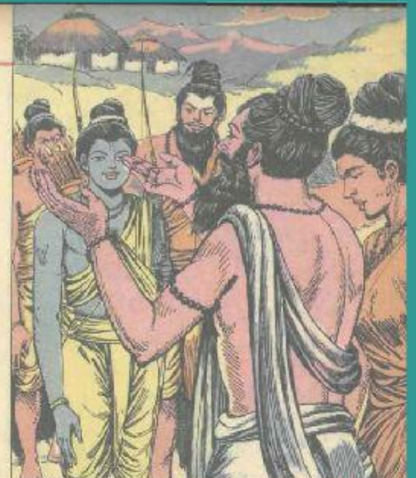
वाटेत गौतम मुनींच्या आश्रमातून जात असतां रामाचा पाय एका पाषाणाला, म्हणजे दगडाला लागला व तो पाषाण आहिल्येचे रूप घेऊन बदलला. आहिल्यने रामाला प्रणाम केला. रामचकित झाला.

त्याचवेळी दीर्घकाळ करीत असलेले गौतममुनी तपश्चर्या संपल्यावर तेथे आले.

रामाकडे श्रद्धा भक्ति पूर्वक पहात राहल्यावर म्हणाले–"रामचंद्रा! माझी पत्नी अहिल्या शापमुक्त झाली. तू पावनराम आहेस!"

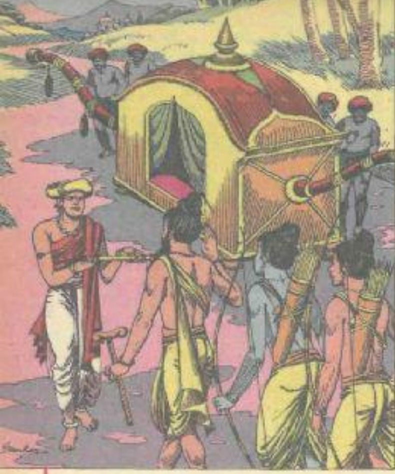
अशी कोणती गोष्ट घडली त्यामुळे अहिल्या शापमुक्त झाली या अर्थी राम चकित होऊन सर्वांकडे पाहू लागला.

गौतम मुनी अनन्य भावे रामाकडे पहात म्हणाले–"रामा, होय, तू राखे आड लपलेला निखारा आहेस. तू एक अवतार पुरुष आहेस!"

"विष्णूने जे अवतार धारण केले त्या अवतारांत रामावतारानंतर कृष्णावतारात कृष्णाने तो अवतार पुरुष आहे हे माहीत असूनही अनेक लीला केल्या, व लहानाचा मोठा झाला. राम हा पूर्णपणे मानव म्हणूनच आपले कर्तव्य पालन करीत राहिला. मानव म्हणूनच त्याने मोठमोठी कार्ये केली. हेच रामावताराचे वैशिष्टय!" सूत महर्षी रामकथा पुढे सांगू लागले.

गौतममुनी सर्वांना आश्रमात बोलावून घेऊन गेले आणि सर्व प्रकारे अतिथि सत्कार केला. विश्वामित्र ऋषी रामलक्ष्मणाला घेऊन गौतमाश्रमातून निघाले.

जनक महाराजांनी सीतेचे स्वयंवर रचल्याचे जाहीर करण्यासाठी व ऋषी मुनींनी त्या उत्सवास हजर रहावे याचे निमंत्रण देण्यासाठी आपले पुरोहित सतानंद यांना पाठविले होते. सतानंद हे अहिल्या व गौतम मुनी यांचे पुत्र होते. सतानंदाच्या पालखी बरोबर जनक महाराजांनी पाठविलेले शिपाई व सरदार होते. सतानंद विश्वामित्रांना भेटण्यासाठी सिद्धाश्रमाला जात होते.

वाटेत च विश्वामित्र भेटले. सतानंद पालखी तून उतरले. त्यांना नमस्कार करून जनकराजाचे निमंत्रण पोंचते केले.

विश्वामित्राच्या कृपेने अहिल्येचे शाप विमोचन झाल्याचे ऐकून शतानंद आनंदाने रामाला भेटले व त्याची अनेक प्रकारे स्तुती केली आणि मातापित्यांच्या दर्शनाला गेले.

रामलक्ष्मणांना घेऊन विश्वामित्र मिथिला नगरीस गेले.

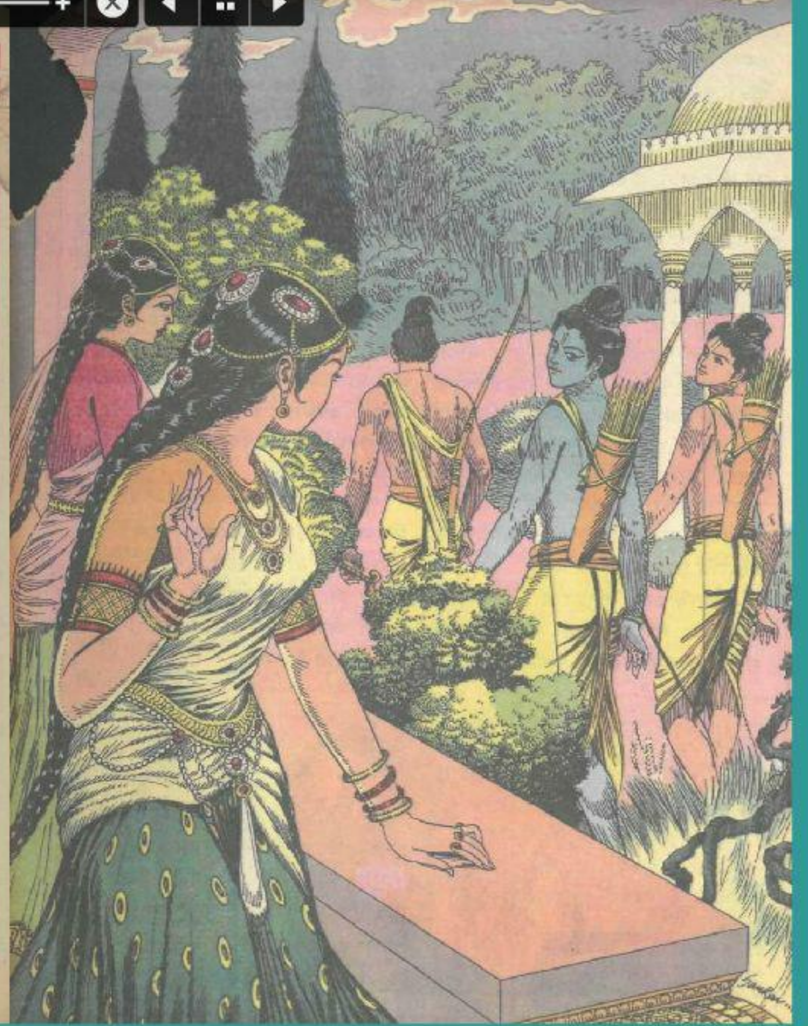
सीता त्यावेळी राजोद्यानात हिंडत होती. तिच्या बरोबर तिची धाकटी बहीण उर्मिला होती.

सीता रामांची परस्पर दृष्टादृष्ट झाली. "आपले आले वाटते!" असा विचार मनात येऊन सीताची गडबड उडाल्या- सारखी झाली. तिचे पाय सरळ पडत नव्हते. ती घाईघाईने अंतःपुरात निघून गेली. उर्मिलचे मन लक्ष्मणाकडे आकर्षित झाले

मोठमोठे बलिष्ठ राजाधिराज कोणी ही शिवधनुष्य उचलूही शकले नाहीत.

राजा जनकाला निराशा झाली. सीता वडिलांच्या बरोबरच उभी होती. तिची दृष्टी रामावर खिळलेली होती. तिने रामाकडे पाहून वडिलांकडे पाहिले, हेतू हाकी वडिलांनी सुद्धा रामाकडे पहावे.

विश्वामित्रांनी रामाला पुढे व्हायला सांगितले. गुरुवर्यांची आज्ञा शिरसावंध मानून आपण तर निमित्त मात्र आहों असे समजून राम पुढे सरसावला व त्याने शिवधनुष्यला नमस्कार केला आणि ऊस

सहजी उचलून घेणाऱ्या हत्ती सारखे शिवधनुष्य उचलून घेतले आणि धनुष्य वांकवून त्यावर दोरी चढवू लागला, परंतु मोठा आवाज झाला आणि काळवत्री दगड फुटतांना जसा कडाडल्या सारखा आवाज होतो तसा आवाज होऊन धनुष्य मोडले.

तो आवाज दिगदिगांत दुमदुमला. आणि दक्षिण महासागरात महेंद्र पर्वतावर तपश्चर्या करीत बसलेल्या परशुरामाला ऐकू आला.

परशुरामाला विष्णूने निराळया रूपात गोलक्कवासी कृष्णाने सांगितलेल्या गोष्टी आठवल्या. कृष्णाने दिलेले कोदंड विष्णूचा अंश असलेल्या रामाला देण्यासाठी निघाला.

सीतेने रामाच्या गळयात वरमाळा घातली लाजून घाईघाईने पावले उचलीत वडिलांशेजारी जाऊन उभी राहिली. सीतारामांच्या विवाहाला हजर राहण्यासाठी महाराज दशरथ सकुटुंब आले.

बोहोल्यावर सीताराम परस्परांवर लग्नविधी म्हणून तांदूळ घालीत असतां सीतेच्या कमळा सारख्या सुकोमल ओंजळीत ते मोत्यां सारखे आणि पद्मरागा सारखे भासले. रामाच्या डोक्यावर जाईजुई व मोगऱ्या सारखे स्वच्छ भासले. रामाच्या श्यामल शरीरावरून खाली पडत असतां इंद्रनील मण्या सारखे वाटत होते.

सीतेची धाकटी बहीण उर्मिला लक्ष-मणाला मांडवी भरताला, शत-रूपाला शत्रुघ्नाला देऊन त्यांचेही विवाह समारंभ सीता रामांच्या विवाहा बरोबर पार पडले.

दशरथ राजा मुलां बरोबर सुनांना घेऊन अयोध्येला निघाला. घाईघाईने येणाऱ्या परशुरामाला पाहून रथातून खाली उतरून नमस्कार केला आणि रामाच्या ऐवजी आपला शिरच्छेद करावा अशी विनंती केली.

परशुराम रामाला म्हणाला–" रामा, तू शंकराचे धनुष्य तोडलेंस, म्हणे! ह्या धनुष्यावर दोरी चढव, पाहूं!" असें सांगून आपल्या हातांतील कोदंड दिले. ते देत असतानाच परशुरामातील विष्णूचा अंश रामांत शिरला.

सज्जन-दुर्जन

इराण देशातील एका शहरात अबू तम्माम नावाचा एक व्यापारी रहात असे. तो वाक्चतुर होता. त्याच बरोबर नीति-परायणही होता. व्यापारात त्याला चांगले यश मिळाले व त्याने खूप पैसे मिळविले.

त्या नगराच्या राजाला अबूची वाढती कीर्ती पाहून इर्ष्या वाटू लागली. आतां तेथे राहणे जिवाला धोका आहे असे वाटून अबूने शेजारच्या अल्यानशहा राज्य करीत होता त्या देशाच्या राजधानीत जाऊन रहायचे ठरविले. त्या प्रमाणे तो जाऊन राहू लागला. हा अल्यानशहा धर्मपरायण म्हणून प्रसिद्ध होता.

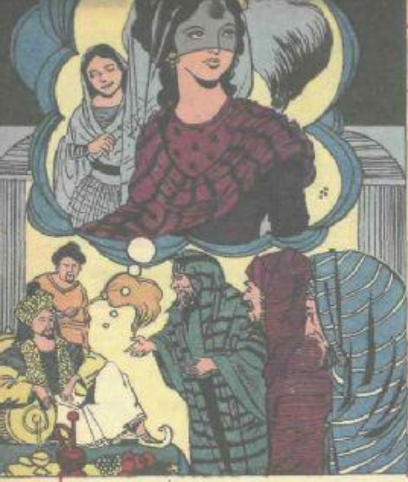
त्याने अबूच्या विषयी ऐकले आणि त्याला भेटायला बोलॅविलें. अबू मूल्यवान भेट वस्तू घेऊन राजाच्या दर्शनाला गेला. त्याने आपल्या नम्रपणाने आणि वाक्चातुर्याने राजाला खूष केले. राजाने त्याला दररोज भेटायला यायला सांगितले.

अबूने नम्रपणे मान वांकवून निवेदन केले–"सुलतान, थोडे दूरच राहून आपली सेवा करावी असे मनात आहे. सर्वकाळ राजाच्या बरोबर राहणे तेवढे बरोबर नाही. त्यात क्षेम नाही. त्यामुळे इतरांना ईर्ष्या होण्याची शक्यता आहे.

परंतु सुलतानाच्या मनावर त्याचा काहीच परिणाम झाला नाही. म्हणाला–"केव्हांही एखादा प्रश्न उभा राहिला की तो आपल्या तिघां वजीरां व्यतिरिक्त अबूचा सल्ला घ्यायला सुरवात करी. त्याला वजीरांचा फार राग येत असे.

एके दिवशी तिघे वजीर भेटले असतां त्यांच्या पैकी एक जण म्हणाला–"हा अबू सुलतानाना आपल्या जाळयात फसवीत

अरबस्थानांतील कथा

चालला आहे. तर आपण काय करणे योग्य होईल?"

दुसरा वजीर म्हणाला–"त्याचा कांटा काढायला एक उपाय आहे. टर्कीच्या सुलतानाची मुलगी कमालीची सुंदर आहे कित्येक सुलतानांनी किंवा त्यांच्या मुलांनी तिच्याशी लग्न करण्याच्या हेतूने आपले दूत पाठविले होते, परंतु त्यांच्यापैकी-एक जणही परतला नाही. बहुत करून टर्कीच्या सुलतानाने त्यांचा वध करविला असावा. सुलतान अजून ब्रह्मचारीच आहेत. आपण आपल्या सुलतानांना तिच्या सौंदर्या-विषयीं सांगून लग्नाविषयी बोलणी करायला अबूला पाठवावे, असे सूचित करू या!"

अबूचा कांटा काढायला हा उपाय सर्वांत उत्तम आहे हे इतर दोघांना मान्य झाले. त्यानंतर ते सुलतानाकडे गेले व टर्कीच्या राजकन्येच्या सौंदर्याचे तिखट मीठ लावून खूप वर्णन करू लागले. काही दिवसांनी सुलतानाच्या मनांत टर्कीच्या राजकन्येशीच लग्न करण्याचा विचार पक्का झाला.

सुलतानाने वजीरांना विचारले–"सर्व ठीक आहे, परंतु राजदूत म्हणून टर्कीच्या सुलतानाकडे कोणाला पाठवायचे?"

"जहांपनाह! हे काम यशस्वी व्हायला पाहिजे असेल तर तिकडे जाणारा राजदूत योग्य व हुशार हवा! त्याने टर्कीच्या सुलतानाला खूष केले पाहिजे, त्यासाठी चातुर्या बरोबर राजदरबारांत कसे बोलायचे आणि वागायचे हे त्याला माहिती असले पाहिजे!" तिघे वजीर म्हणाले.

"ते सर्व बरोबर आहे, परंतु असा सर्वगुण संपन्न माणूस कोण आहे, आपल्या-कडे?" सुलतानाने विचारले.

एक वजीर म्हणाला–"अबू तम्माम एकटा आहे!"

राजाने अबूला टर्कीच्या सुलतानाकडे राजकन्येला मागणी घालण्यासाठी पाठविले, टर्कीच्या सुलतानाने राजदूताचे ज्या तऱ्हेने स्वागत करावयाचे ते सर्व केले व म्हणाला–

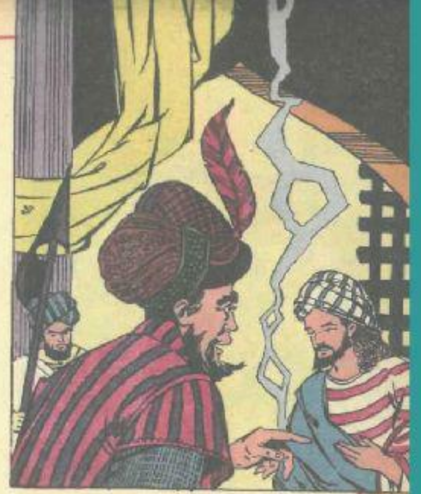
"तुम्ही जाऊन प्रथम माझ्या मुलीला पहा!"

नोकर अबूला राजकुमारी राही त्या महालात घेऊन गेले. त्याने तिला नमस्कार केला व फक्त एकदांच पडद्या पलीकडे पाहिले आणि खाली गालिच्यावर मान खाली घालून बसला.

अशा तऱ्हेने चार पांच मिनिटे लोटल्यावर राजकन्या अबूला म्हणाली–"तेथे ठेवलेल्या भेटवस्तु तुमच्या साठींच आहेत." आणि एक चांदीचे तबक होते त्याकडे बोट दाखविले त्यांत सोन्याचे दागिने ठेवलेले होते.

राजकुमारी तेथून निघून गेली. नंतर अबू सुलतानाला भेटला तेव्हां सुलतान म्हणाला–"आमच्या मुलीने तू आंधळा, बहिरा, आणि मुका असल्याचे सांगितले. असें कां बरे ती म्हणाली?"

"जहांपनाह, आमच्या सुलतानाने आपल्या राजकन्येशी विवाह करण्यासाठी त्यांची इच्छा असल्याचे आपणांजवळ निवेदन करायला सांगितले होते. तिला नखशिखांत ती कशी आहे वगैरे पाहून यायला सांगितले नव्हते. मान वर करून तिला पाहणे राजघराण्याच्या रीतीला धरून नाही. त्या म्हणाल्या ते मी सर्व ऐकले. त्याचे उत्तर मी आपणांजवळ निवेदन करीत आहे." अबू म्हणाला.

"ते ठीकच झाले. पण त्यांनी ज्या भेटवस्तू दिल्या, त्या तुम्ही कां नाकारल्या?" टर्कीच्या सुलतानाने विचारले.

"मी आमच्या सरकारांची काय इच्छा आहे, आपणांजवळ निवेदन केली. ती आपण प्रथम स्वीकार केली की नाही हे कळल्या शिवाय भेटवस्तू घेणे रास्त होणार नाही." अबू म्हणाला.

अबू म्हणाला ते ऐकून सुलतानाला कमालीचा आनंद झाला. तो म्हणाला–"या पूर्वी आलेले सर्व राजदूत आमच्या राजकन्येला पाहतांच, ते ज्या कामासाठी आले होते ते काम विसरून तिच्याचकडे पहात राहिले आणि निरर्थक गप्पा मारीत

राहिले. भिकारी घेतात तशा भेटवस्तू घेतल्या. त्या सर्व वस्तू त्यांनी आपल्या कपड्यात ठेवल्या. त्यामुळे त्यांच्यावर आलेला प्रसंग तू पहा. असें सांगून टर्कीच्या सुलतानाने त्या सर्व जणांना त्याने बंदीखान्यात टाकले होते त्याची दारे उघडली.

अबूला त्या जागी कैदेत पडलेले राजदूत व काही राजकुमार दिसले.

"आमच्या मुलीला तुमच्या मालकांना द्यायला आमची कोणतीही हरकत नाही. आतां तिने दिलेल्या सर्व भेटवस्तू आपण घ्यायला मुळीच हरकत असू नये." टर्कीचा सुलतान म्हणाला.

एक महिना लोटण्याच्या आंतच टर्कीच्या राजकन्येचा विवाह थाटामाटाने होऊन गेला. त्या शुभ-समयी त्याने कैदेत टाकलेल्या सर्व राजदूतांना व राजकुमारांना टर्कीच्या सुलतानाने कैदेतून मुक्त केले.

अबूने राजदूताचे काम करून त्या कामात तो यशस्वी झाला या बद्दल तिघे वजीर ईर्ष्याग्नीने भडकले. त्यांनी अबूचा सर्वनाश करण्यासाठी आणखी एक दुष्ट उपाय योजला. त्यांनी सुलतानाचे पाय चेपणाऱ्या दोघां मुलांवर कामाची जबाबदारी सोंपविली. काय करायचे ते त्या दोघांना सांगून त्यांना लांच म्हणून एक पिशवी भरून सोन्याची नाणी दिली.

एकदां रात्री त्या दोघां मुलांनी सुलतानाचे पाय दाबीत असतां, सुलतान डोळे मिटून पडले असतां ते झोपी गेले असल्याचे खोटेंच समजून संभाषण सुरू केले.

त्यांच्यापैकी एकजण म्हणाला–"त्या दुष्टाचा शहाणपणा पाहिलास का?"

"तो फसव्या एकच आहे. तोच तो अबू तम्माम्! सुलतानांना सोडून बाकी सर्वांना तो मोठा लबाड आहे, हे माहीत आहे!" पहिला मुलगा म्हणाला.

"त्याने कोणती अशी लबाडी केली रे?" दुसऱ्याने विचारले.

"तो टर्कीचा सुलतान आहेना, ते आपल्या चातुर्याने आपल्या मुलीचे लग्न आपल्या सुलतानांशी करून द्यायला तयार झाले, म्हणे! राजकुमारीला सुद्धां आपले सुलतान म्हणजे फार आवडतात." पहिला मुलगा म्हणाला.

"असे का? हा अबू म्हणजे महादुष्ट हे सर्वांना माहीत आहे. परंतु तो इतका दुष्ट असेल असें मला वाटले नव्हते!" दुसरा म्हणाला.

सुलतानाला खरोखरी झोप लागलीच नव्हती. आपल्या नोकरांचे बोलणे त्याने सर्व ऐकले होते. त्याने उजाडतांच पहिले काम केले ते अबूला तुरुंगात टाकविले.

काही दिवस लोटल्यावर एक दिवशी रात्री सुलताना कोणी दोघे जण भांडत असल्याचे ऐकू आले. त्याची झोप मोडली. तो आपल्या शयनागारातून काही बोलल्या शिवाय बाहेर आला आणि नोकर रहात त्या बाजूला गेला. तेथे त्याला त्याचे पाय दाबणारे मुलगे आपसांत भांडत असल्याचे दिसले. "मला त्या मोहोरांपैकी तिसरा भाग तरी मिळाला पाहिजे. त्या दिवशी रात्री मीच तुझ्याहून जास्त बोललो."

दुसरा ती गोष्ट मान्य न करतां पाहिल्याला मारीत होता. त्यांने आपल्या. अंगरक्षकांना बोलावून त्या दोघांना पकडून आपल्या खोलीत धरून आणायला सांगितले. तेथे त्या दोघांनी त्यांच्या भांडणाचे कारण सांगितले, म्हणाले–"तिघां वजिरांनी मिळून त्या दोघांना पिशवी भरून मोहोरा दिल्या आणि काय बोलायचे ते शिकविले. तसे आम्ही आपसात खोटे बोललो."

सुलतानाने तावडतोब अबूला कैदेतून सोडण्यास हुकूम सोडला आणि झाले त्या बद्दल त्याची क्षमा मागितली.

"मालक, मी मागेंच निवेदन केले होते ना, की आपल्या फार जवळपास मो राहता कामा नये. त्यामुळे धोका आहे!" अबू स्मित करून म्हणाला.

सुलतानाने आनंदाने मान डोलविली. त्या दुष्ट तिघां वजीरांना योग्य शिक्षा करून अबूला मुख्य वजीर म्हणून नेमले.

